

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

**Vliv přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikty v
mezinárodních vztazích – prodej budoucí kořisti
v občanských válkách v Africe**

Diplomová práce

Autor práce: Martin Pazderník

Studijní program: Mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... 31. 07. 2018

Martin Pazderník

Bibliografický záznam

PAZDERNÍK, Martin. *Vliv přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikty v mezinárodních vztazích – prodej budoucí kořisti v občanských válkách v Africe*. Praha, 2018. 59 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.

Rozsah práce: 116 799 znaků

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá potenciálním vlivem přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikty v subsaharské Africe. Jejím hlavním cílem je prozkoumat obecnou platnost teorie prokletí přírodních zdrojů a z ní vycházející Rossovy hypotézy o prodeji budoucí kořisti v občanských válkách. Předpokládaný negativní vliv obou teorií je testován na případech pětice nedávných vnitrostátních konfliktů v regionu, jmenovitě pak v Angole, Demokratické republice Kongo, Konžské republice, Libérii a Sierra Leone. Přidanou hodnotou práce je především analýza posledního zkoumaného případu, tedy Botswany, která se na rozdíl od ostatních zkoumaných zemí vymyká obecně platným normám teorie prokletých přírodních zdrojů, neboť jako jediná zažívá dlouhodobý pozitivní ekonomický růst. Dílčím cílem práce je tedy také analýza úspěšné botswanské správy přírodního bohatství a následné vyvození možných doporučení pro ostatní státy v regionu. V práci jsou využity prvky kvalitativního výzkumu, a to zejména ve formě práce s odbornou akademickou literaturou. Metodou výzkumu je Millova metoda rozdílu, ve své revidované podobě výzkumu nejpodobnějších systémů, jež je vhodná pro identifikaci hledaných příčin a důsledků v případech, kdy srovnávané systémy nejsou zcela totožné, ale shodují se alespoň v maximálním množství možných aspektů.

Abstract

This master's thesis deals with the potential impact of natural resources on intrastate conflicts in Sub-Saharan Africa. The major aim is to investigate the general validity of the resource curse theory and of Ross's hypothesis about selling booty futures in civil wars. The presumed negative influence of both theories is tested on the cases of recent intrastate conflicts in the region, namely in Angola, the Democratic Republic of Congo, the Republic of Congo, Liberia and Sierra Leone. However, the main contribution of the thesis is probably the analysis of another case, namely Botswana, which, unlike other countries, appears to be out of the generally valid standards of the resource curse theory, as the only one experiencing long-term positive economic growth. The partial aim of the thesis is also to analyze the Botswana's success in managing natural resources and then to suggest some possible recommendations for other states in the region. The thesis is written in the qualitative approach, particularly in the form of thorough work with academic literature. The research method is the Method of Difference by John Stuart Mill, in its revised form of the Most Similar Systems Design.

Klíčová slova

Angola, Botswana, budoucí kořist, Demokratická republika Kongo, diamanty, financování konfliktu, Konžská republika, Libérie, nerostné suroviny, post-kolonialismus, prokletí přírodních zdrojů, ropa, Sierra Leone, soukromá vojenská společnost, tragédie obecní pastviny, vnitrostátní konflikty

Keywords

Angola, Botswana, booty futures, conflict financing, Democratic Republic of Congo, diamonds, intrastate conflicts, Liberia, minerals, natural resource curse, oil, paradox of plenty, post-colonialism, private military company, Republic of Congo, Sierra Leone

Title

The impact of natural resources on the intrastate conflicts in international relations – sale of booty futures in the African civil wars

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Irah Kučerové, Ph.D., vedoucí mé práce, za její cenné rady, odbornou pomoc s orientací v tématu a velmi vstřícný přístup. Také bych rád poděkoval své rodině a přátelům za psychickou podporu při samotném psaní práce.

Seznam použitých zkratk

AFDL	Alliance of Democratic Forces for the Liberation of Congo-Zaire
BEAC	Business and Economic Advisory Council (Botswana)
DRC	Democratic Republic of the Congo
DSP	Special Presidential Division
ECOMOG	Economic Community of West African States Monitoring Group
ECOWAS	Economic Community of West African States
ENI	National Hydrocarbons Agency
FARC	Revolutionary Armed Forces of Colombia
FIBA	French Intercontinental Bank for Africa
FLN	National Liberation Front
HDP/GDP	Hrubý domácí produkt/Gross domestic product
JEM	Justice and Equality Movement
LDC	Least Developed Countries
NPFL	National Patriotic Front of Liberia
OSN/UN	Organizace spojených národů/United Nations
PMC	Private military company
RUF	Revolutionary United Front
SLM	Sudan Liberation Movement
UNITA	National Union for the Total Independence of Angola

Obsah

ÚVOD	2
1. KONCEPTUALIZACE A TEORETICKÉ UKOTVENÍ	5
1.1. PROKLETÍ PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ	6
1.1.1. Vliv na společensko-ekonomický vývoj státu.....	7
1.1.2. Vliv na státní instituce, vládnutí a stát obecně	8
1.1.3. Vliv na demokracii a lidská práva	11
1.1.4. Vliv na mír a bezpečnost	13
1.2. FENOMÉN TRAGÉDIE OBECNÍ PASTVINY	16
1.3. ROSSOVA HYPOTÉZA O „BUDOUCÍ KOŘISTI“	16
2. ANALÝZA VLIVU PRODEJE BUDOUCÍ KOŘISTI NA VNITROSTÁTNÍ KONFLIKTY V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH	20
3. PRODEJ BUDOUCÍ KOŘISTI VE VNITROSTÁTNÍCH KONFLIKTECH V AFRICE	25
3.1. ANGOLA	25
3.2. SIERRA LEONE	27
3.3. KONŽSKÁ REPUBLIKA A DRC	31
3.3.1. Konžská republika	31
3.3.2. Demokratická republika Kongo	32
3.4. LIBÉRIE	37
4. BOTSWANA – JE MOŽNÉ UNIKNOUT PROKLETÍ PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ?	39
4.1. ROZSÁHLÁ DIVERZIFIKACE BOTSWANSKÉ EKONOMIKY	40
4.2. DLOUHODOBĚ UDRŽITELNÁ FISKÁLNÍ POLITIKA BOTSWANY	41
4.3. DOBRÉ VLÁDNUTÍ JAKO PODMÍNKA PRO SPRÁVU PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ	42
ZÁVĚR	44
SUMMARY	46
POUŽITÁ LITERATURA	47

Úvod

Mnoho afrických států bohatých na přírodní zdroje se zmítá v občanských válkách a v selhání státu jako takovém (často se jedná o tzv. failed states). Jedním z možných důvodů těchto katastrof je schopnost jednotlivých válčících stran získávat peníze prodejem toho, co by se dalo nazvat budoucí kořisti (booty futures), neboli práva na budoucí těžbu přírodních zdrojů, které plánují v daném konfliktu dobýt. Prodej budoucí kořisti je obzvláště nebezpečnou formou financování, neboť má tendenci upřednostňovat slabší strany konfliktu, a to buďto nově vznikající povstalecké skupiny, nebo stávající vlády na pokraji prohrané občanské války. Neméně důležitý je také fakt, že válčící strany mohou tímto způsobem přijít o budoucí suroviny, které by jinak znamenaly důležitý finanční zdroj pro následnou post-konfliktní rekonstrukci státu. Z těchto důvodů je prodej práv na budoucí těžbu nerostných surovin jedním z faktorů, který nejen že vede k vypuknutí vnitrostátních konfliktů, ale také přispívá k jejich dalšímu prodlužování a následným problémům i po jejich skončení.

Obecným cílem mé diplomové práce je tedy podrobná analýza vlivu přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikty v regionu subsaharské Afriky. Za tímto účelem jsou v práci popsány mechanismy prodeje budoucí kořisti a jejich následná ilustrace na případu pětice nedávných afrických konfliktů – v Angole, Libérii, Sierra Leone, Konžské republice a Demokratické republice Kongo. Podle některých autorů (Ross, 2002; Humphreys, 2005) totiž právě v těchto konfliktech s největší pravděpodobností došlo k tomu, že válčící skupiny, jež neměly v daný moment žádné přírodní zdroje k okamžitému financování konfliktu (disponovaly však velkou pravděpodobností, že je v boji získají), prodaly práva na jejich budoucí těžbu nadnárodním společnostem, nebo sousedícím vládám za účelem financování svých bojových operací. Zvláštní pozornost práce je pak věnována ekonomickému vývoji v Botswaně, který se vymyká obecné teorii o prokletí přírodních zdrojů, a daným typem financování konfliktu podle všeho nebyl ovlivněn. Případ Botswany by tak mohl tvořit zajímavý protipól k ostatním zkoumaným zemím, a stát se tak vzácným příkladem africké ekonomiky, které se podařilo prokletí přírodních zdrojů úspěšně vyhnout.

Výsledek mé práce by měl tedy odrážet následující předběžné hypotézy:

- 1) *Prodej budoucí kořisti měl negativní vliv na vývoj zkoumaných konfliktů tím, že neúměrně upřednostnil slabší válčící strany, čímž napomohl k prodloužení a větší intenzitě konfliktu.*
- 2) *Přestože se většina afrických zemí bohatých na přírodní zdroje zmítá v problémech spojených s prokletím přírodních zdrojů, Botswana je případem, který se tomuto fenoménu vymyká.*

Na jejich základě se pak pokusím zodpovědět následující výzkumné otázky:

1) *Jaký vliv má financování pomoci prodeje budoucí kořisti v afrických vnitrostátních konfliktech s ohledem na jejich vývoj a následnou post-konfliktní rekonstrukci státu?*

2) *Jakým způsobem se Botswaně podařilo uniknout prokletí přírodních zdrojů a nastolit desítky let trvající pozitivní ekonomický růst?*

Práce je psána jakožto *instrumentální případová studie*, jež je jednou z metod kvalitativního výzkumu, při které jsou detailně sledovány případy s ohledem na zkoumanou teorii. Cílem takového výzkumu je pak především lépe porozumět teoretickým otázkám, jež v dané problematice mohou nastat. Práce má dva základní cíle. Prvním je ověřit platnost teorie prokletí přírodních zdrojů a z ní vycházející hypotézy o prodeji budoucí kořisti. Druhým cílem je pak podrobná analýza vybraných zemí subsaharské Afriky.

Metodou mého výzkumu je *Milova metoda rozdílu*, jež srovnává případy, které jsou ve všech aspektech, kromě hledané příčiny a důsledku, shodné (Mill, 1884, s. 253–266). Ta je aplikována ve své revidované podobě tzv. výzkumu *nejpodobnějších systémů*, jež je postaven na předpokladu, že srovnávané systémy nejsou zcela totožné, ale shodují se alespoň v maximálním množství možných aspektů (Przeworski, & Teune, 1971, s. 117–126). Podobnost zkoumaných případů vidím zejména v tom, že se jedná o státy subsaharské Afriky, na kterých se historicky silně podepsalo dědictví kolonialismu. Všechny zkoumané země tak měly krátce po získání své nezávislosti velice podobné startovací podmínky a u všech také došlo k objevení značného množství nerostného bohatství.

Jevem, který je v práci blíže zkoumán, je vliv přírodních zdrojů na intenzitu a délku trvání vnitrostátních konfliktů v mezinárodních vztazích obecně, konkrétněji pak vliv prodeje budoucí kořisti v občanských válkách v regionu subsaharské Afriky. Závislými proměnnými jsou tedy výskyt vnitrostátního konfliktu, jeho intenzita a délka trvání. Nezávislou, tedy vysvětlující proměnnou, je pak výskyt financování těchto konfliktů prodejem budoucí kořisti, a to nejméně jednou z válčících stran. Výsledek takovéto analýzy by mohl poskytnout obraz o tom, do jaké míry mohou přírodní zdroje obecně, a konkrétněji pak prodej budoucí kořisti, negativně ovlivňovat průběh vnitrostátních konfliktů v mezinárodních vztazích.

Region subsaharské Afriky byl vybrán s ohledem na to, že naprostá většina zemí, které se v něm nachází, jsou na jednu stranu velice bohaté na přírodní zdroje, na druhou se pak zmítají ve velkých společensko-ekonomických problémech a častých vnitrostátních konfliktech. Příklad Botswany byl vybrán jakožto zajímavý možný protipól ke zbytku případů, jež by mohl sloužit jako nadějný příklad země s úspěšnou správou svého přírodního bohatství.

Struktura práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první, tedy teoretické kapitole, jsou

představeny některé mezinárodně vztahové a mezinárodně ekonomické teorie, které považuji v daném výzkumu za obzvláště užitečné, a které jsou v dalších kapitolách aplikovány na konkrétní případy zkoumaných zemí za účelem ověření jejich relevance. Jedná se zejména o teorii prokletí přírodních zdrojů, tragédii obecní pastviny, či Rossovu hypotézu o prodeji budoucí kořisti. Druhá kapitola je podrobnou analýzou vlivu, jaký může mít prodej budoucí kořisti na vnitrostátní konflikty v obecné rovině. V třetí kapitole se pokouším propojit teorii s praxí a aplikovat tak Rossovu hypotézu o prodeji budoucí kořisti na pětici zkoumaných konfliktů, které podobně jako on považuji za nejvíce pravděpodobné případy. Poslední kapitola se věnuje ekonomickému vývoji Botswany, jež i přes podobné počáteční podmínky s největší pravděpodobností unikla osudu, který čekal většinu zemí bohatých na přírodní zdroje v regionu subsaharské Afriky. Z toho důvodu by tak mohla představovat zajímavou výjimku a do určité míry také modelovou cestu toho, jak se prokletí přírodních zdrojů úspěšně vyhnout.

Většina informací je čerpána z odborných monografií a akademických článků autorů zkoumajících danou problematiku, jako je např. Ross a mnozí další, ale také z oficiálních databází zabývajících se konflikty, jako je Correlates of War Project. Dalším neméně důležitým zdrojem informací jsou oficiální webové stránky zkoumaných afrických zemí, či oficiální dokumenty mezinárodních organizací působících v oblasti subsaharské Afriky.

1. Konceptualizace a teoretické ukotvení

Vnitrostátní konflikty jsou v práci konceptualizovány podle definice uznávaného akademického projektu Correlates of War project, jakožto takové, „jež se odehrávají převážně na území daného státu, dochází v nich k aktivním bojům vedeným organizovanými ozbrojenými silami, a čítající nejméně 1000 obětí ročně (Correlates of War Project, 2010)“. *Rebelskou skupinou* se v práci myslí politické uskupení, které využívá ozbrojeného konfliktu jakožto prostředku boje proti ustavené vládě za účelem dosažení politických změn, či získání a případného udržení vlastní nezávislosti. Prodej *budoucí kořisti* je uskutečňován, pokud minimálně jedna ze stran konfliktu (vláda, nebo rebelující skupina) financuje své válečné aktivity prodejem práv na budoucí těžbu přírodních zdrojů daného státu (Ross, 2004). *Za soukromou válečnou společnost* jsou pak považovány všechny nestátní a nezávislé společnosti, které podnikají v poskytování přímé vojenské podpory a ochranných služeb pro národní vlády, mezinárodní organizace nebo jiné nestátní aktéry.

Přírodní zdroje v subsaharské Africe trpí velmi špatnou pověstí. Zejména ropa a diamanty jsou považovány za jedny z příznaků řady afrických problémů jako jsou chudoba, korupce, hrozba diktatury či potenciálního vnitrostátního konfliktu. V současnosti existuje množství důkazů o tom, že státy bohaté na přírodní zdroje vykazují mnohem nižší ekonomickou výkonnost než takové, které jimi neoplývají. Otázkou však zůstává, proč tomu tak je. Na první pohled se může vliv přírodních zdrojů na ekonomický vývoj státu zdát jako nedůležitý, opak je však pravdou. V roce 1970 tvořilo celých 80,4 % příjmu všech rozvojových zemí peníze získané prodejem primárních komodit (Ross, 2003). I přes to, že v ostatních částech rozvojového světa se postupem času tento trend výrazně snižoval, tak v subsaharské Africe stále zůstává přes tři čtvrtiny států závislých na příjmu z primárních komodit, a to do takové míry, že tvoří nejméně polovinu příjmů z jejich celkového exportu (Ross, 2003). Existuje také celá řada případových studií poukazujících na fakt, že rozvojové státy bohaté na nerostné suroviny jsou mnohem náchylnější k občanským válkám (Collier, & Hoeffler, 2002), korupci, slabým státním institucím, autoritářskému vládnutí a chudobě (Lay, & Mahmoud, 2004). Pro africký region se tak zkoumání závislosti mezi přírodními zdroji a ekonomickými či politickými problémy jeví být obzvláště důležité. V nedávné době se tak do centra akademického výzkumu i společenské debaty dostala celá řada post-koloniálních prací zabývajících touto problematikou. Pro účely mé práce je tak *post-kolonialismus*, jakožto jeden z kritických přístupů ve zkoumání společenských věd, důležitý zejména v kontextu zkoumaného negativního koloniálního dědictví zemí subsaharské Afriky. Teoretické jádro

práce je však tvořeno zejména *teorií prokletých přírodních zdrojů* a následnou *hypotézou o prodeji budoucího bohatství*, jež na ni úspěšně navázala.

1.1. Prokletí přírodních zdrojů

Teorie prokletých přírodních zdrojů se zabývá především tím, že země bohaté na nerostné suroviny jako jsou např. fosilní paliva a některé minerály, mají ve velkém množství zkoumaných případů tendence k menšímu hospodářskému růstu, jsou méně demokratické a vykazují také horší výsledky společensko-ekonomického vývoje než země, které těmito zdroji nedisponují. Dvacet sedm ze třiceti šesti států, jež jsou podle Světové Banky zařazeny v její nejproblematictější kategorii – tedy silně zadlužených zemí s nízkými příjmy, jsou země jejichž hlavní část ekonomiky tvoří export primárních komodit (The World Bank, 2018). Především pro tyto země může mít hlubší vliv do fungování prokletí přírodních zdrojů dalekosáhlé důsledky. Většina akademiků se však domnívá, že prokletí není univerzální ani nevyhnutelné, a že ovlivňuje jen určité typy států nebo regionů, a to za splnění určitých ekonomických a politických podmínek.

O důležitosti přírodních zdrojů subsaharské Afriky není sporu. Hrají důležitou roli, nejen jakožto převažující komodity většiny afrických vlád a ekonomik, ale také se obrovskou měrou podílejí na jejich zapojení se v mezinárodním obchodě. Co to ale vlastně přírodní zdroje jsou? Zdroje se v mezinárodních vztazích v nejširším slova smyslu dají definovat jako de-facto všechny prostředky sloužící k dosažení vytyčeného cíle. Ekonomie je pak popisuje obecněji, jakožto jeden z faktorů produkce, který podporuje ekonomický růst a vývoj. Přírodní zdroje jsou přírodní tím, že se jedná o ty, které poskytuje sama příroda. Suroviny jako voda, drahé kovy nebo úrodná půda jsou totiž přítomné i bez jakéhokoliv lidského zásahu. Z tohoto důvodu je třeba rozdělovat přírodní zdroje od ostatních forem zdrojů, jakými jsou např. zdroje lidské, společenské či institucionální kapitál. Za celkové bohatství států pak můžeme považovat jakýsi souhrn všech jeho zdrojů, z nichž přírodní jsou jen jednou z jeho specifických součástí. Pro účely této práce jsou za přírodní zdroje považovány zejména všechny druhy nerostných surovin, mezi které můžeme mimo drahých kovů, jakými jsou např. diamanty a zlato, zařadit také ropu, která má podle řady autorů na vnitrostátní konflikty stejné účinky (Ross, 2002).

Fenomén prokletých přírodních zdrojů ve státech, které jimi do velké míry disponují, se vztahuje především k jejich společensko-ekonomickému vývoji a k fenoménům jako jsou chudoba a celkový pokles státní ekonomiky. Nicméně, jejich potenciální vedlejší účinky můžeme vidět i v tom, že často slouží jakožto mechanismy napomáhající vyvolávat, zhoršovat

nebo dokonce prodlužovat násilné konflikty. V neposlední řadě také mohou negativně působit na formu státního vládnutí, a to formou korupce, oslabování veřejných institucí nebo oslabování státu jako takového (Basedau, 2005). Nedávno se také v akademické debatě začaly objevovat názory na to, že přírodní zdroje mohou ovlivňovat i úroveň demokracie v některých státech. Obecně však panuje shoda na tom, že prokletí přírodních zdrojů není automatickým jevem, který by nastával ihned v okamžiku započetí těžby či následného zpracovávání. Existují spíše určité kauzální mechanismy, které v určitých případech mohou proměnit nerostné suroviny v některý z výše uvedených problémů, ale také nemusí. Zdá se však být čím dále tím více patrné, že vliv přírodních zdrojů na kteroukoliv z výše zmíněných oblastí (společensko-ekonomický vývoj, státní instituce a demokracie) není jednoduchým a plně nezávislým jevem. Jde spíše o řadu vzájemně propojených vlivů, jež mohou být přímé nebo nepřímé, a projevovaly se v krátkodobých, střednědobých, ale i dlouhodobých časových horizontech (Basedau, 2005).

1.1.1. Vliv na společensko-ekonomický vývoj státu

Negativní vlivy spojené s bohatstvím přírodních zdrojů v rozvojových zemích můžeme pozorovat zejména ve třech oblastech – často oslabují ostatní ekonomické aktivity státu a zdroje jeho ekonomického růstu, vedou k zavádění nerozvážených hospodářských politik a v neposlední řadě také činí rozvojové ekonomiky značně zranitelné vůči vnějším vlivům.

Někteří autoři argumentují, že kapitál získaný z přírodních zdrojů může negativně působit na úbytek kapitálu lidského. Podle Gylfasona mají země bohaté na nerostné suroviny tendence zanedbávat rozvoj svých lidských zdrojů, a to především díky velkým potenciálním výnosům z nich plynoucích (Gylfason, 2001). To je způsobeno zejména kvůli jejich přehnanému zaměření na primární sektor ekonomiky (nejvíce protěžovaná jsou odvětví pro těžbu primárních surovin a sektor služeb s touto těžbou spojených), jež oba upřednostňují spíše pracovníky s nízkou kvalifikací práce nad vysoce kvalifikovanou pracovní silou. S tímto je spojen také fenomén tzv. „holandské nemoci“, jež označuje paradox, kdy vysoké zisky spojené s těžbou přírodních zdrojů často vedou ke značnému znehodnocování vlastní měny. Takové znehodnocení pak dále oslabuje sekundární, tedy zpracovatelský sektor ekonomiky, a v důsledku toho i celé národní hospodářství, které se tímto způsobem stává silně závislým na mezinárodních výkyvech v cenách těch surovin na jejichž exportu je závislé (Sachs, & Warner, 1995).

Výsledkem omezené diverzifikace ekonomik států bohatých na přírodní zdroje je tak i jejich značná závislost, jež působí jako jeden z primárních důvodů pro jejich vysoký stupeň makro-ekonomické zranitelnosti. Ta pak tvoří překážky pro následný pozitivní ekonomický

vývoj (Pallage, & Robe, 2003). Jednou z příčin může být fakt, že je velice obtížně předvídatelné, zdali cenové výkyvy jsou pouze krátkodobého, nebo dlouhodobého charakteru. V případě krátkodobých výkyvů se vláda nejspíše pokusí o jejich co největší možné zmírnění, a zabrání tak tomu, aby došlo k potenciálním dlouhotrvajícím negativním důsledkům na ekonomiku. Na druhé straně při trvalejších výkyvech je nutné provést komplexnější strukturální změny, jež jsou často mnohem nákladnější, a to nejen ekonomicky, ale také společensky, neboť mohou negativně ohrozit ekonomiku státu formou zvyšující se nezaměstnanosti (Lay, & Mahmoud, 2004).

Neadekvátně zvolená hospodářská politika může hrát také významnou roli při snižování výkonnosti ekonomik rozvojových států v Africe. Mezi typicky problematické zásahy můžeme uvést především nadměrné zvyšování výdajů do veřejného sektoru, a to nejméně ze dvou důvodů. Za prvé, vládnoucí skupiny mohou takto umělé navyšování zaměstnanosti považovat za pro ně atraktivní politický nástroj, jež z krátkodobého hlediska slouží k vykupování si přízně jejich voličů. Za druhé, takovýto prudce se zvyšující objem investic do veřejného sektoru se zejména v africkém regionu často dotýká ekonomicky pochybných a neefektivních projektů (Basedau, 2005). Na druhé straně, výdajové škrty jsou politicky značně nevýhodné, a to přinejmenším do té doby, než surovinový boom skončí. Následkem toho se vládnoucí skupiny často dostávají do značných dluhových problémů. Nadměrné půjčování si totiž může často vypadat jako přijatelný risk při počáteční (často falešné) vidině nekončícího výdělků z nově nalezených surovin. Ve skutečnosti jsou však většina afrických států bohatých na přírodní zdroje dlouhodobě velmi silně zadluženými ekonomikami (Ross, 2003).

Zmíněný výčet jevů, které ovlivňují společensko-ekonomický vývoj států bohatých na přírodní zdroje, není však ani zdaleka kompletní. Další důležitou dimenzi pak tvoří jejich vztah a návaznost na politické a institucionální struktury státu.

1.1.2. Vliv na státní instituce, vládnutí a stát obecně

V akademickém diskurzu panuje všeobecná shoda na tom, že kvalita politických institucí, jejíž nedílnou součástí jsou např. právní ukotvení soukromého vlastnictví či kvalita státní byrokracie, jsou mimo jiné určující determinanty toho, zdali budou příjmy z nerostných surovin přínosné pro celou ekonomiku a většinu obyvatel daného státu (Boschini & Pettersson, & Roine, 2004). Samotný vývoj institucionálního nastavení však může být negativně ovlivněn právě hojností přírodních zdrojů. Mezi možné negativní efekty jsou často zmiňovány vlivy nepříznivého koloniálního dědictví afrických zemí a také vznik tzv. rentiérských států,

kteří napomáhají k výskytu extrémní korupce, klientelismu, neopatrimonialismu¹, celkovému oslabování státních institucí a provádění špatných hospodářských politik.

Historický vývoj vycházející z dlouholetého kolonizování afrického kontinentu, spolu s intenzivní těžbou nerostných surovin v africkém regionu, měly značný vliv na špatnou kvalitu místních institucí. V koloniálních dobách byly totiž politické instituce a režimy vlastnického práva ve velké spoustě afrických zemí bohatých na přírodní zdroje vytvářeny primárně za účelem zajištění jejich co nejhladšího vykořisťování. V tehdejších koloniích tak byly instituce často utvářeny jakožto prostředek k posilování bývalých koloniálních velmocí či nastrčených státních elit, při jejich snaze o co nejefektivnější těžbu nerostných surovin. Oproti tomu v tzv. osadnických koloniích, jakými byly např. Spojené státy americké, Austrálie či Nový Zéland, byly instituce již od počátku vytvářeny za účelem ochrany soukromého vlastnictví. V afrických koloniích bylo právo na soukromé vlastnictví poskytováno pouze pro politicky a sociálně silné koloniální elity. Drtivá většina zbylého obyvatelstva tak neměla žádná skutečná práva vlastnit majetek, a dokonce téměř žádná občanská práva, kvůli čemuž čelila neustálému riziku, že jejich majetek bude vyvlastněn. Špatné institucionální nastavení v některých případech dokonce přetrvalo i do doby po získání nezávislosti. Nové státní elity tak často nemají žádný zájem na protlačování institucionálních změn, neboť takovéto změny by snížily jejich výnosy z těžby přírodních zdrojů. Protože naprostá většina afrických států byly v minulosti spíše vykořisťovanými koloniemi nežli těmi osadnickými (dokonce ani postavení Namibie, Jižní Afriky nebo Zimbabwe se nedalo srovnávat s koloniemi v Americe, Austrálii či na Novém Zélandu), tak koloniální dědictví v Africe nevedlo k vytvoření funkční institucionální základny, jakou známe u rozvinutých západních států (Basedau, 2005). Vývoj institucí je bezpochyby souvislý a komplikovaný proces. V některých případech však zastaralé a pro africké země znevýhodňující instituce přetrvaly zdárně i dlouho po období dekolonizace Afriky. Nicméně, v některých zemích, jako jsou např. Botswana a v nedávné době také Čad, byly přírodní zdroje objeveny až po získání jejich nezávislosti. Z těchto důvodů se zdá být patrné, že přírodní bohatství Afriky dopomáhalo utvářet instituce a jejich kvalitu, nejen v koloniální době, ale také v období po jejím skončení, a to zejména institucí politických.

Nastavení politických institucí v zemích bohatých na přírodní zdroje často vede ke vzniku tzv. rentiérských států. Tento koncept poprvé použil Mahdavy ve své studii týkající se problémů spojených s ekonomikou Íránu, v šedesátých letech dvacátého století. Původně byl tedy fenomén rentiérských států spojován především se závislostí ekonomik na ropě

¹ systém sociální hierarchie, ve kterém vládnoucí elity využívají státních prostředků k zajištění loajality populace

v oblasti Blízkého východu (Mahdavy, 1970). Ve státech, které jsou do velké míry závislé na přírodních zdrojích, hraje stát často dominantní roli v ekonomice, neboť velký podíl výnosu z nerostných surovin připadá právě vládnoucím skupinám těchto zemí. Důsledkem toho se vlády stávají mnohem více nezávislými na svých vlastních obyvatelích, neboť již nemají potřebu získávat finanční prostředky jejich zdaňováním. Namísto toho používají výnosy z nerostných surovin za účelem potlačování a obcházení opozice či podpory různých klientelistických vazeb (Ross, 2001). Takovýto nárůst vládní autonomie, a politicky motivované využívání výnosů ze surovin, často vede k oslabování státu, korupci nebo dokonce státnímu plenění. V některých afrických zemích, jako je např. Angola, Nigérie, či bývalém Zaire², jsou nerostné suroviny a další přírodní zdroje spojeny také se systematickou korupcí a oslabováním státních institucí. Douglas Yates tak sepsal podrobnou analýzu rentiérského státu Gabon, ve které propojil přírodní zdroje s místním klientelismem a neopatrimonialismem, jakožto politickým systémem, který se často vyskytuje v subsaharské Africe (Douglas, 1996). Jiní autoři pak analyzovali stejné, či podobné regionální problémy např. ve formě konceptu „predátorských států“. Jean François Bayart se ve své analýze zaměřil na státy jako je Kamerun a Zaire, jež jsou podle něj případy, u kterých došlo k obrovské kriminalizaci státu právě díky hojnosti jejich přírodních zdrojů. I přesto však můžeme neopatrimonialismus a nástup rentiérského státu pozorovat i u zemí, které přírodním bohatstvím neoplývají. To především v případech, kdy existují jiné potenciální výnosy jako jsou např. peníze plynoucí z rozvojové pomoci, které jsou také pravděpodobně živnou půdou pro korupci.

V nedávné době vznikla celá řada iniciativ jako globální kampaň „Publish What You Pay“, Anglií vedená „Extractive Industries Transparency Initiative“ a mnohé další, které poukázaly na důležitost transparentnosti a její nezastupitelnou roli při efektivním spravování příjmů z přírodních zdrojů. Transparentnost je navíc úzce spjata s konceptem tzv. „dobrého vládnutí“ (Good Governance). Transparentnost je však jen jedním z dílčích elementů dobrého vládnutí, spolu také s efektivním a spravedlivým přerozdělováním státních příjmů či implementací takových politik, které neznevýhodňují žádné skupiny obyvatel, a na kterých participují všichni relevantní aktéři uvnitř dané komunity. Jak bylo zmíněno výše, hojnost přírodních zdrojů má tendence svádět vládnoucí elity využívat je ke svým osobním účelům, nebo je utrácet za megalomanské projekty a další nesprávné hospodářské politiky. V rentiérských státech je to však spíše celkový charakter politiky, jež má obzvláště devastující

² státní útvar, který existoval mezi lety 1971 a 1997 ve střední Africe přibližně na území dnešní Demokratické republiky Kongo

účinky na konkrétní ekonomická opatření. Politicky motivované přerozdělování výnosů ze surovin totiž často svádí k neúměrnému zvyšování těžby, a nakonec vede až k celkovému vyčerpání přírodních zdrojů země. Velká část populace v rentiérských státech je tak zapojena do oblastí spojených s touto těžbou, přičemž zbývá mnohem méně lidí do ostatních oblastí ekonomiky, čímž efektivita a dynamika hospodářského vývoje trpí (Basedau, 2005).

Tlaky na reformu institucionálních bariér těchto zemí však mohou narazit na další překážku, která je ve státech bohatých na přírodní zdroje patrná, a tou je nedostatečná odpovědnost a důvěryhodnost místních „demokratických“ vlád.

1.1.3. Vliv na demokracii a lidská práva

Vliv nerostných surovin na oblast lidských práv obecně, speciálně pak na úroveň demokracie a její následné upevnění, doposud nestál v samotném centru akademické debaty. Jistý náhled však nabízí Michael L. Ross, jež ve svém díle zkoumal autokracie na Blízkém východě, a jehož teoretický rámec zaměřující se zejména na vliv ropy se dá do jisté míry aplikovat i na případy vlivu přírodních zdrojů na rozvojové státy v Africe. Ross ve své práci rozděluje efekty na modernizační, rentiérský a potlačující (Ross, 2001).

Seymour M. Lipset kdysi prohlásil: „čím lépe se národu daří tím větší jsou jeho šance, že si udrží demokracii“ (Lipset, 1959). Přestože teorie modernizace prošla od té doby velkou dávkou kritiky a netýká se oblasti přírodních zdrojů přímo, tak se můžeme domnívat, že některé efekty nerostných surovin na ekonomický růst státu mohou tvořit značné překážky pro vývoj demokracie v některých zemích. Modernizace ve více komplexním slova smyslu totiž vyžaduje množství sociálních změn, jež jsou typicky důsledkem předchozí industrializace, a které jsou v konečném důsledku tím hlavním důvodem vedoucím k úspěšnému vývoji demokracie a jejímu následnému upevnění spíše nežli samotná ekonomická prosperita. V tomto ohledu specifické rysy rentiérských států mohou sice přinášet ekonomický růst přinejmenším v počáteční fázi svého vývoje, přesto však selhávají zejména v tom, že sebou nepřinášejí kýžené sociální a kulturní změny jakými jsou například diverzifikace průmyslu, urbanizace či vyšší úroveň vzdělanosti. To je dáno především tím, že jejich potenciální zdroje příjmů pochází jen z malého a izolovaného sektoru ekonomiky (Basedau, 2005). Ronald Inglehart přitom identifikoval právě faktory jako je vyšší úroveň vzdělanosti a zvyšující se diverzifikace průmyslu jakožto důležité nezávislé proměnné, jež v konečném důsledku vedou k lepší politické organizaci a komunikaci dělníků a zaměstnanců. Jejich požadavky totiž, jakmile jsou přenášeny do politické sféry, usnadňují vytváření společenského kapitálu a životaschopné

občanské společnosti, která funguje jakožto dozor a protiváha autoritářské vlády. Tento proces, který se však v rentiérských státech téměř nevyskytuje, pak vede k upevňování demokracie a celkovému posilování lidských práv uvnitř státu.

Rentiérský efekt je úzce spjat s efektem modernizačním a skládá se z množství dílčích aspektů, z nichž některé již byly zmíněny výše ve spojení s efektivností institucí. Obecně řečeno, snižují příjmy z přírodních zdrojů odpovědnost státních elit vůči vlastnímu obyvatelstvu, a tak i šance na to, že se mezi ním objeví jakákoliv nová síla, která by úspěšně čelila zakořeněným autoritářským vládám. Vlády totiž získávají dostatečné množství svých příjmů z nerostných surovin a jsou tak méně náchylné vybírat daně od vlastních občanů. Důsledkem toho jsou občané méně náchylní k tomu vyžadovat od svých vlád dostatečnou odpovědnost. Slovy Douglase Yatese: „nemůže existovat žádné zastoupení bez zdanění“ (Douglas, 1996). Výnosy z přírodních zdrojů navíc mohou být použity pro klientelismus a spoluúčast na výnosech, čímž si autoritativní vlády často vykupují nutnost občanské participace a vlastní vládní odpovědnosti (Basedau, 2005).

Oba negativní vlivy, jež byly zmíněny výše, se omezovaly pouze na vnitřní záležitosti státu a jeho vnitrostátní politiku. Tento výčet by měl být však doplněn také o svou nadnárodní úroveň. Poslední negativní vliv na úroveň demokracie tedy vychází ze samotného faktu, že přírodní zdroje jsou zvnějšku citlivé přinejmenším ve dvou rovinách. Primární komodity jako jsou ropa a coltan³ jsou totiž obzvláště důležité pro plynulý chod průmyslové výroby i v zemích za hranicemi státu ve kterém se těží, a z tohoto důvodu jsou velice důležité pro národní bezpečnost většiny států světa. Nerostné suroviny jsou navíc exportní komodity, čímž otevírají možnosti pro nelegální výnosy, jak pro místní vládnoucí skupiny, tak pro různé nadnárodní korporace. Z těchto důvodů se státy bohaté na přírodní zdroje často stávají nejen preferovaným obchodním partnerem ale také předmětem střetu zahraničních národních zájmů. V takovémto prostředí se pro-demokratické politické tlaky stávají méně pravděpodobné a zároveň méně slibné, neboť státy kterých se bohatství přírodních zdrojů týká se nemusí spoléhat na rozvojovou pomoc. To se dá dobře ilustrovat např. na případě velmi slabého politického tlaku na Súdán při dárfúrské krizi v roce 2004, který byl motivován především čínskými a ruskými zájmy v dodávkách ropy a obchodu se zbraněmi⁴. Vnější konkurenční tlaky,

³ coltan je důležitý při výrobě velkého množství elektronických výrobků jako jsou např. baterie pro pohon nových elektrických vozů

⁴ Válka v Dárfúru je stále trvajícím ozbrojeným konfliktem, který začal v únoru 2003, kdy hnutí Súdánská osvobozenecá armáda (SLM) a Hnutí pro rovnost a spravedlnost (JEM) začala bojovat proti vládě Súdánu, kterou obvinila z utlačování obyvatelstva ne-arabského původu

nad zeměmi ležícími v oblastech zájmu několika odlišných velmocí, tak činí vysoce nepravděpodobné, aby se dohodly na společném úsilí tlačit na jejich demokratizaci. V nejhorsích možných scénářích pak mohou zahraniční zájmy vést dokonce až k občanským válkám (Basedau, 2005).

1.1.4. Vliv na mír a bezpečnost

Potenciální negativní vlivy přírodních zdrojů na společensko-ekonomický vývoj, fungování státních institucí, demokracii a odpovědnost vlády již byly identifikovány výše. Na všechny z nich můžeme nahlížet také jakožto na nepřímé příčiny vedoucí v některých případech až k ozbrojenému konfliktu (Ross, 2003). Mnohem konkrétnější dopady na mír a bezpečnost pak můžeme rozdělit s ohledem na několik aspektů. Je otázkou, zdali jsou nerostné suroviny spíše příčinným, zesilujícím anebo prodlužovacím faktorem vnitrostátních konfliktů. Konflikty obecně se totiž mohou značně lišit, a to jak z hlediska geografie, tak zúčastněných stran. Ve více analytickém slova smyslu se nicméně nejvíce užitečným stalo především propojení mezi přírodními zdroji a konfliktem s ohledem na 1) možné motivace konfliktu a za 2) jakožto jednoho z prostředků a příležitostí k vyvolání systematického násilí a války (Ross, 2003).

Debata na téma přírodních zdrojů jako možného motivu pro vypuknutí násilí se až doposud zaměřovala především na dvojici „chamtivost a křivda“ (greed and grievance) (Berdal, & Malone, 2000; Collier, & Hoeffler, 2002). Křivda jakožto motiv pro násilí plynoucího z přírodních zdrojů znamená, že určité části populace nebo některé regiony, se mohou cítit vyjmuti z výhod vyplývajících z těžby nerostných surovin daného státu (vnímají však, že nesou ekologickou tíhu jejich produkce), a z těchto důvodů se pak chopí zbraní. Typicky je křivda spojená se secesionistickými pokusy o převzetí moci – takovými, kdy centrální vláda tíhne k monopolizaci příjmů z nerostných surovin, zatímco v regionech produkujících tyto suroviny se vyvíjí pocit strádání a křivdy. V důsledku toho se pak mohou objevovat různá secesionistická hnutí, jako tomu bylo např. v ropou bohatých regionech Cabinda⁵ v Angole, v Deltě Nigeru⁶ či na měď bohaté Katanze v šedesátých letech dvacátého století (Basedau, 2005).

⁵ enkláva a provincie Angoly, která je předmětem sporu mezi několika politickými organizacemi působícími v regionu

⁶ velmi hustě osídlený region, kterému se také přezdívá olejové řečiště, neboť byl v minulosti jedním z hlavních producentů palmového oleje

Pravděpodobně nejčastějším důvodem pro vypuknutí ozbrojeného konfliktu o nerostné suroviny jsou roztržky pro jejich cenu jakožto válečnou kořist. Jejich vysoká ziskovost totiž často podněcuje „chamtivost“ lokálních ale i globálních aktérů. Rozlišit mezi chamtivostí a křivdou jakožto motivem konfliktu je v některých případech velice složité. Chamtivost však není tak úzce spjata s obecným vnímáním nerovností, jako spíše s přímými ambicemi jednotlivců (Collier, & Hoeffler, 2002). V zemích bohatých na přírodní zdroje, které jsou navíc etnicky značně heterogenní jako je tomu např. v Demokratické republice Kongo, tak neusilovala povstalecká hnutí tolik o secesi, jako spíše o ovládnutí hlavního města Kinshasa za účelem získat výnosy ze státních surovin. V Angole, Sierra Leone, Libérii a Konžské republice hrály konkrétní ekonomické zájmy válčících stran také jednu z nejdůležitějších rolí (Basedau, 2005).

Velká finanční hodnota přírodních zdrojů napomáhá také k prodlužování vnitrostátních konfliktů. V případě konfliktu v Demokratické republice Kongo to byly zpočátku zejména politické důvody, které vyvolaly zásah okolních států jako jsou Rwanda, Uganda a Zimbabwe. Zúčastněné síly se však s trvajícím konfliktem stále více chovaly jako žoldáci, a nadnárodní korporace si pro sebe v regionu vyjednávaly těžební práva na diamanty, zlato nebo coltan výměnou za další financování konfliktu. Konflikt mezi severním a jižním Súdánem měl také nejprve své politické důvody, avšak s objevením ropných polí v roce 1994 nabral zcela nový ekonomický rozměr. V případě Angoly a Sierra Leone napomohly výnosy z prodeje diamantů rebelským skupinám UNITA⁷ a RUF⁸ k financování jejich vojenského střetu i dlouho po vypuknutí konfliktu. V Libérii pak tuto funkci plnilo zejména tropické dřevo, a to až do roku 1997 (Basedau, 2005).

Chamtivost a křivda mají mimo vnitrostátních také určité regionální a mezinárodní implikace. Chamtivost může být motivem také pro přeshraniční konflikty o surovinově bohaté regiony jako byl například konflikt mezi Kamerunem a Nigérií v oblasti poloostrova Bakassi⁹. Intervence několika sousedících zemí ve vnitrostátním konfliktu v Demokratické republice Kongo byly do velké míry také motivovány jejím obrovským přírodním bohatstvím. Velké množství přímých zahraničních intervencí bylo možné vidět například také v Iráku v roce 2003. V subsaharské Africe se po skončení Studené války sice žádné přímé zahraniční intervence

⁷ Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly (UNITA) je jedním z nejvýznamnějších osvobozeneckých hnutí v Angole a dlouholetým protivníkem vlády v angolské občanské válce

⁸ Jednotná revoluční fronta (RUF) byla povstaleckou armádou, která bojovala a prohrála v jedenáct let trvající válce v Sierra Leone, jež začala v roce 1991 a skončila v roce 2002

⁹ poloostrov bohatý na nerostné suroviny o jehož vlastnictví se Nigérie a Kamerun již několik let přou

neobjevily, nicméně ještě v době jejího trvání některé západní státy a zejména pak Francie často posílaly své vojenské jednotky za účelem podpory spřátelených pro-západních politických režimů. Nejen samotné státy, ale také některé velké nadnárodní korporace v nedávné době podporovaly množství válečných frakcí za účelem kontroly některých strategických surovin, zejména pak v oblasti energetiky, průmyslové výroby, ale také pro profit samotný, který nerostné suroviny bezesporu přinášejí. To se dělo například v Konžské republice v roce 1997, kde soupeření o ropu mezi americkými a francouzskými ropnými společnostmi vedlo k francouzské podpoře pro frakci Denise Nguesso-Sassoua, který nakonec uspěl ve svržení bývalého prezidenta Pascala Lissouba v tehdejší občanské válce (Basedau, 2005).

Podle Colliera a jeho spolupracovníků válečný konflikt nepotřebuje pro svůj vznik pouze motiv, ale také „prostředky a příležitosti“ (Collier, & Hoeffler, 2002). Vybavení, nasazení a následná údržba armády, stejně jako jakékoliv ozbrojené rebelské skupiny, jsou finančně velice náročné. Nerostné suroviny jako jsou např. ropa, coltan a diamanty pak vytvářejí příležitost pro získání těchto potřebných finančních zdrojů. To by však bylo nemyslitelné bez určitého vnějšího prostředí, ve kterém je umožněno obchodovat s nerostnými surovinami, zbraněmi a všemi dalšími druhy zásob, které ozbrojené skupiny ke svým bojovým akcím potřebují. Někteří autoři, jako například Mats Berdal a David A. Malone, tak hovoří o tzv. „válečných ekonomikách“. Ty popisují jako takové, ve kterých se vyskytují jasně viditelné systémové interakce – válčící skupiny, nadnárodní společnosti a obchodníci se zbraněmi v nich snadno profitují, při absenci pravidel či vládní kontroly, která by svazovala jejich příležitost obohacovat se na úkor daného systému (Berdal, & Malone, 2000).

Podle Michaela L. Rosse je pak takovýto způsob obohacování se a rabování přírodních zdrojů nejvýhodnější především v případech, kdy je potřeba jen malé množství infrastruktury a know-how pro jejich získání (tropické dřevo), nebo pokud jsou lehce manipulovatelné a z toho důvodu výhodné pro pašování (diamanty) (Ross, 2002). Kapitoulou samou o sobě jsou pak zařízení sloužící na těžbu a zpracování ropy. Ta, pokud jsou na pobřeží, mohou být relativně snadno chráněna proti útokům oponentů. Vnitrozemské ropné vrty ale také ropovody k nim spojené jsou však značně zranitelné vůči gerilovým útokům, což často vytváří výhodnou příležitost je snadno dobýt (Paes, 2004). Pokud jsou prostředky získané z přírodních zdrojů používány pro financování konfliktů ještě v jejich nenásilné fázi, mohou také značně přispět ke zvýšení existujícího napětí a následnému propuknutí násilí. (Paes, 2004).

1.2. Fenomén tragédie obecní pastviny

Tragédie obecní pastviny je úzce spjata s prokletím přírodních zdrojů, a v obecné rovině označuje situaci, při které je určitý omezený zdroj sdílen několika jednotlivými aktéry. Ti se při jeho využívání snaží maximalizovat svůj vlastní osobní užitek. Tato snaha ovšem v konečném důsledku může vést až k nenávratnému vyčerpání daného zdroje, a tedy i k neplánovanému snížení užítku pro všechny aktéry, kteří daný zdroj využívají. V regionu subsaharské Afriky je navíc patrné, že bohatství přírodních zdrojů nepřináší očekávané přínosy, ale naopak se často mění v proslulé „prokletí“ afrického kontinentu.

Fenomén tragédie obecní pastviny podrobně prozkoumala Terry Lynn Karl ve své knize zabývající se ropou a ropnými státy. Karl využívá komplexního přístupu, při kterém dává dohromady množství kognitivních, sociálních a státních ukazatelů, za účelem vysvětlit proč v případě dvojice ropných boomů mezi lety 1973–74 a 1978–79 došlo k politickým převratům a ekonomické stagnaci ve velkém množství ropu vyvážejících zemí (Karl, 1997). Přichází s tím, že specifický charakter států, jejichž hlavní část exportu tvoří vývoz ropy, velmi často ovlivňuje jejich následné možnosti pro následný ekonomický vývoj. Jejím hlavním argumentem je teze, že závislost na příjmu plynoucím z ropy vytváří specifický typ institucionálního uspořádání (tzv. ropný stát). Tento typ státu je charakteristický především svou fiskální závislostí na petrodolaru¹⁰, která následně způsobuje značné oslabování státní autority v případech, kdy jeho těžební schopnosti začnou postupem času klesat (Karl, 1997). Tragédie obecní pastviny tak může poskytnout slibná zjištění co se prokletých přírodních zdrojů subsaharské Afriky týče, zejména pak ale vysvětluje některé konkrétní příklady jako např. proč došlo při ropném boomu v letech 1973–1974 a 1978–1979 k paradoxnímu oslabení venezuelských státních institucí. Ukazuje tak jak mohou některé mezinárodně ekonomické události, jakými byl např. úbytek světové poptávky po primárních komoditách, či celková nestabilita světového trhu s nerostnými surovinami, mít značné negativní důsledky pro země bohaté na přírodní zdroje.

1.3. Rossova hypotéza o „budoucí kořisti“

Velké množství mezinárodních studií zkoumalo vztah mezi vnitrostátními konflikty a přítomností nerostných surovin. Collier a Hoeffler např. zjistili, že státy, které se z velké části spoléhají na vývoz svých přírodních zdrojů, čelí často mnohem vyššímu riziku vypuknutí

¹⁰ americký dolar, který země vydělala prodejem ropy

občanské války nežli takové, které přírodní zdroje nemají (Collier, & Hoeffler, 2004). Fearon a Laitin, kteří použili jiná vstupní data, zjistili že země vyvážející pouze ropu jsou mnohem častěji sužovány vnitrostátními konflikty (Fearon, & Laitin, 2003). Další Fearonova studie pak poukázala na fakt, že přítomnost snadno dostupných zdrojů jako jsou drogy a diamanty, má tendence trvající vnitrostátní konflikty nadále prodlužovat (Fearon, 2004). Buhaug a Gates navíc poukázali na to, že pokud se nerostné suroviny nacházejí přímo na území daného konfliktu, činí ho velice často geograficky značně rozsáhlým (Buhaug, & Gates, 2002). I přesto se však akademici nedokáží shodnout na konkrétních kauzálních příčinách ani mechanismech, jež přírodní zdroje s občanskými válkami přímo pojí.

Trojice argumentů si však v nedávné době získala poměrně značnou pozornost: jsou jimi: hypotéza o slabých státech, hypotéza o separatistických pobídkách a hypotéza o plenění. První z trojice říká, že nerostné suroviny vedou k občanským válkám především tím, že oslabují centrální vlády daných států. Fearon a Laitin argumentují tak, že „ropný export může být důležitý, ani ne tak protože jsou z něj financována povstalecká hnutí, jako spíše z důvodu, že prozrazuje relativní slabost státu při dané úrovni jeho příjmů“ (Fearon, & Laitin, 2003, s. 87). Jejich argument odpovídá několika studiím autoritářských režimů, které přišly s tím, že když má vláda přístup k velkému ropnému bohatství, tak často selhává ve vytváření odpovídajících byrokratických struktur, a potažmo pak bývá neefektivní i v ostatních oblastech správy státu (Mahdavy, 1970). Druhá hypotéza říká, že nerostné bohatství neodvratně vede k separatistickým konfliktům, neboť dává surovinově bohatým regionům ekonomickou pobídku stát se nezávislými (Le Billon, 2004). Konečně pak hypotéza o plenění, jež vzešla z díla Colliera a Hoefflera, naznačuje, že povstalecká hnutí jsou v mnohém podobné průmyslovým firmám s velkými počátečními náklady. Přestože je pro ně totiž často obtížné získat potřebné počáteční zdroje financování, tak v okamžiku, kdy se stanou dostatečně veliké, mohou nadále financovat sebe sami, a to buď výběrem daní nebo vynucováním si prostředků od obyvatel pod jejich přímou kontrolou. Než však dosáhnou této kritické velikosti, tak musí hledat nějaký vnější zdroj financování na to, aby nakrmila, oblékla a vyzbrojila své vojáky (Collier, & Hoeffler, 2004).

Collier a Hoeffler píší o tom, že povstalecké skupiny často získávají tento počáteční zdroj financování pleněním a prodejem přírodních zdrojů. Zmiňují se také o tom, že těžba přírodních zdrojů může vytvářet značný profit (např. pronajímáním daného zdroje nadnárodní společnosti). Těžební projekty jsou podle nich navíc také často svázané s určitou lokalitou a nemohou být přesouvány. Tyto charakteristiky pak dělají společnosti zabývající se těžbou přírodních zdrojů, zejména pak těžbou nerostných surovin, obzvláště náchylné k jejich plenění

či vydírání na trvalé bázi. Pokud se rebelské skupiny namísto toho pokoušejí plenit či vydírat např. výrobní firmy, tak se tyto firmy mohou jednoduše přesunout na jiné, bezpečnější místo nebo zcela přestat ekonomicky působit. Těžební firmy se však většinou přesunout nemohou a také často generují tak velké výnosy, že mohou zaplatit rebelům a stále přitom generovat určitý profit (Collier, & Hoeffler, 2004). Je však obtížné najít konkrétní důkazy, které by podporovaly tento argument. Pokud mají Collier a Hoeffler pravdu, tak bychom měli pozorovat rebelské skupiny získávat finance prodejem přírodních zdrojů nebo plněním surovinových sektorů ekonomiky ještě předtím, než konflikt vůbec začal. Pokud profitují z přírodních zdrojů až v průběhu války, pak není možné vyvozovat závěry, že takovéto zneužití napomohlo daný konflikt vyvolat. Nová povstalecká hnutí však často z počátku postrádají potřebné dovednosti a finance, aby mohla sama plenit většinu přírodních zdrojů státu (např. formou provozování vlastních ropných a plynových polí, nerostných dolů, nebo těžbou vzácných dřevin). Některé určité přírodní zdroje, jakými jsou např. diamanty a další druhy vzácných kovů, mohou být v některých případech těženy z povrchových nalezišť, jen za pomoci nízké pracovní specializace a malých počátečních investic. I přesto však nejsou známy žádné případy rebelských hnutí plenicích diamanty, či jiné drahokamy ještě před začátkem občanské války. Ross prozkoumal celkem třináct případů vnitrostátních konfliktů odehrávajících se ve státech závislých na přírodní zdroje mezi roky 1990 a 2000, a objevil, že minimálně v 9 z nich rebelové získali finanční prostředky těžbou, nebo prodejem přírodních zdrojů v již probíhajícím konfliktu. Nicméně ani v jednom ze zkoumaných případů nedošlo k těžbě ani prodeji přírodních zdrojů, ještě předtím, než válka začala (Ross, 2004).

Pro rebely se tak zdá být evidentně velice obtížné využívat přírodní zdroje v počátečních fázích konfliktu. Mnohem pravděpodobnější se zdá být pozorovat je využívat tyto zdroje až poté co jsou dostatečně silní na to, aby si udrželi a ubránili své vlastní území. Nezískávají však nově vzniklá rebelská hnutí finance tím, že si je vynucují od společností působících v surovinovém sektoru státu? I to se zdá být velmi nepravděpodobné. Společnosti působící v surovinovém průmyslu jsou často obrovské a chráněné smluvenými bezpečnostními dohodami, speciálně pak v chudých a nestabilních rozvojových zemích, a to buďto spoluprací s místní vládou, nebo tím, že si najímají soukromé vojenské společnosti. Přesto se však v minulosti některé rebelské skupiny pokusily vynutit si finance ze surovinových společností, nicméně v naprosté většině případů selhaly¹¹. Rossova studie našla pouze jeden případ (Súdán), ve kterém se některé z rebelských skupin podařilo vynutit si peníze od firmy spojené

¹¹ například Autonomní Hnutí za Nezávislost Indonésie, jež bylo ve svém úsilí neúspěšné

se surovinový sektorem, a to ještě před vypuknutím násilí. I v tomto případě však šlo jen o velmi malou finanční částku. Zdá se tedy být značně obtížné pro rebelská hnutí zapojit se do nějakého rozsáhlejšího vynucování si finančních prostředků přinejmenším do té doby, než jsou schopna udržet si své vlastní území, odrazit vládní protiútoky, a z této pozice pak věrohodně ohrožovat surovinové firmy potenciální násilnou odplatou (Ross, 2004). Ross dále argumentuje, že pokud si rebelské skupiny přejí svrhnout vládu, která je chudá na přírodní zdroje, tak většinou čelí problémům se získáním potřebných finančních prostředků. Když je však jejich cílem svrhnout vládu, která oplývá velkým množstvím přírodních zdrojů, mohou získat potřebné finance prodejem toho, co by se dalo nazvat „*budoucí kořisti*“, tedy práva na budoucí vykořisťování přírodních zdrojů, jež má vláda, kterou si přejí svrhnout ve svém vlastnictví (Ross, 2004).

Podle Rosse tak může být prodej budoucí kořisti viděn jakožto doplňující prvek ke Collierově a Hoefflerově hypotéze o plnění: takový, který podporuje její základní logiku, ale navíc vysvětluje, proč nepozorujeme rebelské skupiny prodávat přírodní zdroje ještě před vypuknutím konfliktu. Nově vznikající rebelské skupiny totiž nemusejí být sami o sobě schopny plnit přírodní zdroje přímo. Potenciální trh s budoucí kořistí jim však umožní získat počáteční financování tím, že prodají *budoucí práva na jejich těžbu*, a to výměnou za finanční podporu svých vlastních válečných aktivit. Pokud tedy skupina rebelů toužících po svrnutí vlády nedisponuje z počátku žádnými finančními prostředky, má však určitou nenulovou pravděpodobnost dobytí cenných přírodních zdrojů v boji, může rozprodat budoucí práva na jejich těžbu, a to buď zahraničním firmám anebo sousedícím vládám. Rebelské skupiny pak mohou použít takto získané peníze na zaplacení svých bojovníků či nákup zbraní, a získat tímto způsobem takovou vojenskou kapacitu, která jim umožní slíbené přírodní zdroje v budoucnu obsadit. Jelikož rebelské skupiny v zemích, které přírodními zdroji neoplývají, takovouto možnost v zásadě nemají, bývá pro ně obtížnější financovat své počáteční náklady na zbrojení, a kvůli tomu je také mnohem méně pravděpodobné že rozpoutají vnitrostátní konflikt (Ross, 2004).

2. Analýza vlivu prodeje budoucí kořisti na vnitrostátní konflikty v mezinárodních vztazích

Je důležité rozlišovat mezi prodejem budoucí kořisti od mnohem častějšího (tradičního) prodeje přírodních zdrojů v období probíhajícího válečného konfliktu. Rada Bezpečnosti OSN, světová média ale i velké množství nevládních organizací právem upozorňovaly na obchod s tzv. „krvavými diamanty¹²“. Ty byly prodávány bojujícími stranami v Angole, Sierra Leone a Demokratické republice Kongo za účelem financování jejich válečných aktivit. Prodej budoucí kořisti je však něco jiného: jedná se o *prodej budoucího práva na těžbu přírodních zdrojů, které ještě nejsou pod kontrolou toho, kdo je prodává*: tedy surovin, jež prodejce předpokládá, že v konfliktu teprve získá. Jelikož jsou takovéto finanční prostředky získané prodejem budoucího práva na těžbu surovin, Ross je pojmenovává jako „*budoucí kořist*“ (Ross, 2004). Ta může být sice spojena i s jinými druhy prodeje nerostných surovin, ale zatímco typické světové komoditní trhy bývají většinou formální, regulované, centralizované a mající velké množství kupců a prodejců, tak africký trh s prodejem budoucí kořisti je neformální, často skrytý, není pevně umístěn a účastní se ho poměrně malé množství aktérů.

Trh s budoucí kořistí je tak v některých aspektech mnohem nebezpečnější nežli standardní trhy pro konfliktní diamanty a jiné válečné komodity, neboť ve značné části případů z něj těží především slabší strany konfliktu. Když tedy nějaká rebelská skupina v občanské válce prodává přírodní zdroje, které již jsou pod její kontrolou, tak je velice pravděpodobné, že je v relativně silné vojenské pozici, neboť již kontroluje cenný kus sporného území. Na druhé straně, když je nucena prodávat pouze budoucí práva na těžbu, tak je očividně v poměrně slabší pozici, protože ještě nebyla schopna obsadit zdroje, jejichž hodnotu hodlá v budoucnu využít. Prodej budoucí kořisti se tedy stává nástrojem slabých proti silnějším. Napomáhá financovat takové rebelské skupiny, které doposud nemají potřebné finance anebo jsou příliš slabé na to, aby obsadily sporné území sami, a v opačném případě (kdyby nebyly financovány prodejem budoucí kořisti) by mohly být dokonce donuceni se vzdát. Takto nezdravé prostředí pak může napomáhat nejen k iniciování nových vnitrostátních konfliktů, jež by jinak vůbec nemusely vzniknout, ale také prodlužovat ty konflikty, které jsou již na pokraji svého skončení (Ross, 2004). Podle Rosse tak dělají prodej budoucí kořisti

¹² diamanty těžené ve válečných zónách a prodávané za účelem financování povstání, válečného nátlaku anebo pomoci od místních warlordů

obzvláště nebezpečným především jeho sebe-naplňující se vlastnosti. Pokud by nebyla rebelská skupina schopna prodat práva na budoucí kořist, tak by také neměla prostředky potřebné k tomu, aby daný přírodní zdroj sama obsadila. Prodej budoucí kořisti pak takovéto obsazení umožní. Bez trhu s budoucí kořistí by tak rebelské útoky a možná také konflikty samotné byly mnohem méně pravděpodobné (Ross, 2004).

Prodej budoucí kořisti tedy nejen že napomáhá vyvolávat nové konflikty, ale také může prodlužovat ty již stávající. Pokud je jedna ze stran konfliktu v občanské válce blízko své porážky, stále však bojuje o kontrolu surovinově bohatých území, může se pokusit prodat práva na budoucí těžbu v naději, že daná území v budoucnu obsadí či si je udrží. I zde může mít prodej budoucí kořisti sebe-naplňující se vlastnosti: prodej budoucích práv v takovém případě dopomůže jedné ze stran skutečně suroviny obsadit. Namísto toho, aby byla poražena nebo dotlačena k vyjednávacímu stolu, je pak takováto armáda schopna pokračovat v bojích – a z tohoto důvodu také nadále prodlužovat daný konflikt. Dopady trhu s budoucí kořistí mohou být popsány také více abstraktně. Stačí si představit, že stát, jehož ekonomika je zcela závislá na těžbě přírodních zdrojů, je uprostřed vnitrostátního konfliktu mezi dvěma rebelskými skupinami, které jsou vojensky stejně silné a vybavené. Pro tento model pak také platí, že jakákoliv finanční výhoda může být přímo převedena do rozšíření dalších vojenských kapacit a ani jedna z bojujících stran se netěší žádné formě finanční podpory ze zahraničí. Pod těmito zjednodušenými podmínkami by strana konfliktu, která má pod svou kontrolou třeba jen 51 % přírodních zdrojů daného státu, měla neodmyslitelnou výhodu, neboť i malé množství finančního zvýhodnění by jí dávalo schopnost obsadit stále větší podíl státních přírodních zdrojů, jež by její vojenské kapacity i nadále zvyšovaly. Když však může znevýhodněná strana konfliktu prodat budoucí práva na těžbu přírodních zdrojů, tak tuto finanční výhodu může neustále dorovnávat a z tohoto důvodu pak konflikt i nadále prodlužovat (Ross, 2004).

Hypoteticky mohou bojující strany prodávat budoucí práva na jakýkoliv druh přírodních zdrojů, tedy nejen nerostných surovin¹³. V praxi jsou to však zejména různé druhy minerálního nerostného bohatství a ropa jakožto jediné komodity u kterých, podle dostupných informací o financování rebelských skupin, můžeme prodej budoucí kořisti jednoznačně dokázat. To je dáno nejspíše tím, že nerostné suroviny mají dvě zvláštní vlastnosti. Zaprvé, téměř vždy se nacházejí ve vlastnictví státu: z toho důvodu tak rebelské skupiny plánující státní převrat (ale

¹³ nerost je prvek, který se za normálních podmínek nachází v krystalické podobě (tedy v pevném skupenství), pro účely práce je však ropa také považována za nerostnou surovinu, neboť má na konflikty téměř totožný efekt

také nadnárodní společnosti, které s nimi spolupracují) věří, že případný nákup a prodej budoucích práv na jejich těžbu bude legitimní. Zemědělské komodity na druhou stranu bývají většinou vlastněné soukromými vlastníky, což rebelské skupiny často považují za mnohem méně atraktivní, neboť by se musely uchýlovat k jejich náročnému vyvlastňování od místních vlastníků půdy. Zadruhé, nerosty se dají snadno pěst i v podmínkách nestability a chaosu, protože se často vyskytují v odlehlých oblastech, jsou koncentrované na jednom místě a dají se následně zpracovávat v zahraničí. Zemědělské komodity je však mnohem těžší pěst v průběhu válečného konfliktu, neboť se nejčastěji vyskytují v okolí velkých aglomerací, bývají územně rozsáhlejší, vyžadují velké množství pracovní síly a jsou zpracovávány téměř výhradně lokálně. Ropa naopak může být těžena i v odlehlých oblastech za pomoci jen malého počtu pracovníků a ve velmi krátké době poté být odvezena loďmi za hranice státu ke svému následnému zpracování. Ropná naleziště jsou navíc často geograficky vzdálená od oblastí, ve kterých se bojuje přímo. V případech, kdy se ropa nachází v pobřežních vodách jako je tomu např. v Angole, Rovnické Guinei či Demokratické republice Kongo, je ji možné čerpat přímo z mořských plošin, následně pumpovat na ropné tankery odjíždějící do zahraničních přístavů, a to vše bez toho, aniž by se při celém tomto procesu vůbec dotkla pevniny válčícího státu. Kakaové boby, oproti tomu musí být sbírány ručně, posléze vylupovány ze skořápek, sušeny na slunci po dobu nejméně dvou týdnů, a nakonec i zpracovávány ještě předtím, než je možné je za hranice vyvést – to vše je navíc mnohem riskantnější proces v období probíhající občanské války (Ross, 2004). Výše zmíněné argumenty tak napovídají tomu, že pro naprostou většinu firem je v průběhu probíhajícího konfliktu sice velice obtížné profitovat ze zemědělských komodit, nicméně relativně snadné vydělávat z prodeje nerostných surovin.

Prodej budoucí kořisti není zcela novým fenoménem. Již v roce 1960 byla rebelie Katangy¹⁴ v Demokratické republice Kongo, vedená Moïsem Tshombem, financována belgickou těžební společností Union Minière du Haut Katanga¹⁵. Na oplátku společnost pak podle všeho požadovala právě práva na budoucí těžbu místních nerostných zdrojů (Gibbs, 1993). Během alžírské války za nezávislost¹⁶ pak italská ropná společnost ENI¹⁷ údajně

¹⁴ povstání několika rebelských skupin v Demokratické republice Kongo, jež mělo za cíl vytvoření samostatného státu Katanga

¹⁵ belgická těžební společnost, která v letech 1906 až 1966 působila v belgickém Kongu.

¹⁶ válka mezi Francií a alžírskou Národní osvobozenou frontou (FLN), trvající od roku 1954 do roku 1962, která nakonec vedla k získání nezávislosti Alžírka

¹⁷ italská nadnárodní ropná a plynárenská společnost, která je jedním z globálních lídrů ropného průmyslu a

poskytovala peníze a zbraně pro Národní osvobozenou frontu (FLN¹⁸), a to také výměnou za budoucí podíl na těžbě nerostných surovin (Le Billon, 2004). Oba tyto případy můžeme považovat za prodej budoucí kořisti zahraničním společnostem za účelem získání financování povstaleckých armád. I přesto však, prodej budoucí kořisti začal být mnohem více běžným až koncem osmdesátých let devatenáctého století, s příchodem nové generace afrických občanských válek. Jedním z možných důvodů tohoto nárůstu bylo stáhnutí se velkého množství zahraničních velmocí, které do té doby sponzorovaly jak povstalecké skupiny, tak místní vlády napříč celým africkým kontinentem. To bylo způsobeno zčásti koncem Studené války (a s ním spojeným soupeřením supervelmocí o přízeň většiny afrických politických režimů), zčásti pak kvůli změnám v zahraniční politice dvojice vlád Francie a Libye, jež se do té doby výrazně zapojovaly v množství afrických konfliktů, a nakonec také kvůli rozpadu jihoafrického Apartheidu a následnému skončení jihoafrické podpory jejím spojencům v regionu jižní Afriky. Tyto geopolitické změny s největší pravděpodobností nakonec dotlačily jak místní vlády, tak povstalecká hnutí např. v Angole, Demokratické republice Kongo, Libérii a Sierra Leone k hledání jiných způsobů, jak financovat své další válečné aktivity (Ross, 2004).

V Asii a Latinské Americe povstalecká hnutí také získávala finance prodejem svých přírodních zdrojů – v Afghánistánu na sklonku 90. let devatenáctého století financovala Severní Aliance své aktivity prodejem Lazuritu¹⁹, v Kambodži Rudí Khmerové²⁰ získali peníze prodejem dřeva a rubínů, v Barmě rebelské armády na východní hranici země prodávaly jadeit²¹ a opium, v Kolumbii pak Revoluční ozbrojené síly Kolumbie (FARC²²), ale také v Peru působící teroristická organizace Světlá stezka²³, financovaly své bojové operace především prodejem kokainu (Ross, 2004).

Přesto však pozorujeme vývoj trhu s budoucí kořistí pouze v Africe. Na otázku, proč tomu tak je, však s největší pravděpodobností nenajdeme jednoznačnou a uspokojující odpověď. Jedním z důvodů může být fakt, že precedens prodeje budoucí kořisti, který se v šedesátých letech dvacátého století v regionu objevil, se stal do budoucna

působí v 79 zemích světa

¹⁸ hlavní nacionalistické hnutí úspěšně působící během Alžírské války za nezávislost

¹⁹ cenný polodrahokam známý díky své intenzivně modré barvě

²⁰ nejprve komunisté a později následovníci Komunistické strany Kambodži, jež se účastnili kambodžské genocidy

²¹ většinou zelený, vysoce ceněný okrasný kámen, používaný v řezbářství a šperkařství

²² partyzánské hnutí zapojené do kolumbijského ozbrojeného konfliktu v letech 1964 až 2017

²³ maoistická partyzánská skupina účastnící se vnitrostátního konfliktu v Peru, jejíž cílem bylo svržení státu

modelovým příkladem pro další lokální povstalecká hnutí a místní vládní elity. Dalším důvodem může být také fakt, že africké vlády bývají často relativně slabé, zatímco nevládní aktéři, do kterých můžeme zahrnout jak kmenové vůdce, tak také místní válečné magnáty (tzv. warlords²⁴), jsou v regionu relativně silní. Během posledních několika dekad tak mohly různé těžební společnosti úzce spolupracovat s nevládními aktéry právě především v Africe, spíše než v ostatních regionech světa, kde si vlády často s velkou opatrností hlídají kontrolu nad svým nerostným bohatstvím (Reno, 2008).

Protože se prodej budoucí kořisti často uskutečňuje v tajnosti a bývá doprovázen neformálními dohodami, tak je vcelku obtížné ho blíže zdokumentovat. I přesto však existují poměrně silné důkazy o tom, že prodej práv na budoucí těžbu nerostných surovin sehrál důležitou roli při vypuknutí a prodloužení nejméně u čtyř nedávných konfliktů v Africe: v Angole, Sierra Leone, Demokratické republice Kongo a V Konžské republice (Ross, 2004). S největší pravděpodobností pak k prodeji budoucí kořisti došlo také i u pátého případu Libérie, nicméně důkazy zde jsou mnohem méně patrné. Ve většině z těchto případů se válčící strany uchýlily jak k tradičnímu prodeji přírodních zdrojů, tak také k prodeji budoucí kořisti. Ve dvojici případů – Sierra Leone a Demokratické republice Kongo, navíc s největší pravděpodobností způsobila velká hojnost nerostného bohatství také značné oslabení jejich centrálních vlád, a to dokonce ještě předtím, než dané konflikty vůbec začaly (Ross, 2004).

²⁴ vůdce schopný vykonávat vojenskou, ekonomickou a politickou kontrolu nad územím uvnitř svrchovaného státu díky své schopnosti mobilizovat věrné ozbrojené síly

3. Prodej budoucí kořisti ve vnitrostátních konfliktech v Africe

3.1. Angola

Válka v Angole začala v šedesátých letech devatenáctého století jako konflikt proti portugalské koloniální nadvládě. Krátce po vyhlášení nezávislosti v roce 1975 se proměnila do podoby soupeření mezi novou vládou, podporovanou Sovětským Svazem a Kubou na jedné straně, a rebelující Národní Frontou pro Úplnou Nezávislost Angoly (UNITA²⁵), jež se těšila podpoře Spojených Států a Jihoafrické republiky na straně druhé. Když zahraniční mocnosti na obou stranách konfliktu stáhly svou podporu na konci osmdesátých let dvacátého století, obě válčící strany se začaly do velké míry spoléhat na finance plynoucí z přírodních zdrojů země, zejména pak na ropu a diamanty, za účelem financování svých armád. Do dubna roku 2002, kdy byla mezi Národní Frontou pro Úplnou Nezávislost Angoly a vládou podepsána smlouva o zastavení bojů, bylo na obou stranách nejméně 500 000 obětí na životech a celá třetina zbylé angolské populace byla nucena opustit své původní domovy (Correlates of War Project, 2010).

Téměř od počátku války tvořily nejdůležitější část příjmů vlády zisky získané prodejem ropy, neboť se naprostá většina angolských nalezišť nachází zcela mimo pevninu. To jí činilo pro rebely z UNITA nedosažitelnou, ale pro vládu byla komoditou, jež se dá relativně snadno bránit. Důležitost ropy pro vládu rostla dramaticky s tím, jak se konflikt vyvíjel, a to zejména ze tří důvodů: díky stále narůstajícímu objemu ropného exportu plynoucího z postupného objevení nových mimo-pevninských zásobíšť ropy; postupnému úpadku angolské ekonomiky závislé především na zemědělství, jejíž rozpad zapříčiněný válkou odřízl vládu od možných zdrojů financí z daní; a nakonec také díky stáhnutí se sovětské a kubánské zahraniční podpory v počátcích devadesátých let dvacátého století. Do roku 1996 tvořil ropný průmysl celých 89 % všech vládních výnosů a činil 58 % celkového HDP Angoly (Organization of the Petroleum Exporting Countries, 1997, s. 54), a to i navzdory faktu, že velká většina ropy byla těžena na moři a okamžitě odvážena do zahraničí, aniž by se dotkla angolské pevniny (Global witness, 2000).

Zatímco angolská ropa zůstala v rukou vlády po celou dobu trvání války, tak kontrola

²⁵ jedno z nejvýznamnějších osvobozenecých hnutí v historii Angoly, vedené Jonasem Savimbim, a v současnosti také druhá nejsilnější politická strana v zemi

angolských diamantů se přesouvala z jedné strany na druhou. V počátečních letech konfliktu byla většina diamantových nalezišť okupována vládními silami, i přesto že UNITA v té době držela menší oblasti produkující diamanty v jihovýchodní části země (Minter, 1994). V polovině osmdesátých let, nicméně rebelové z UNITA vystavěli množství vojenských základen v oblasti Lundasu, jež leží na severovýchodě země, a která je značně bohatá na diamanty. Nejprve rebelové získávali finance napadáním dolů a zřizováním ochranných zón, později se však začali chovat stále více jako vládní strana, která do té doby kontrolovala a zdaňovala jak samotné doly, tak místní těžbaře. Úměrně s nárůstem příjmů z diamantů pro UNITA se vládní příjmy snižovaly, a to dokonce do takové míry, že v roce 1986 dosáhli rebelové nad vládou převahy v podílu na diamantových výnosech země (McCormick, 1994).

Mezi lety 1992–1993 vedla UNITA krvavou ofenzívu, kterou přivedla více než 70 % země, včetně všech oblastí bohatých na diamanty spolu s ropným městem Soyo na severu země, pod svou kontrolu. V zoufalství ze ztráty finančních prostředků na možný protiútok a v situaci kdy ztratila primární zdroj svých příjmů ve formě přírodních zdrojů, se vláda poprvé uchýlila k prodeji budoucí kořisti. V jedné z dohod tak vláda podepsala kontrakt se soukromou vojenskou společností Private military company (PMC²⁶), na jehož základě si najala vojenské jednotky za účelem znovudobytí diamantových nalezišť na území blízko hranice se Zaire. Výměnou za to vláda nabídla PMC budoucí podíl na zmíněných diamantech (Peleman, 2000).

V další z dohod prodala vláda těžební práva na diamanty v přibližné hodnotě 7 milionů dolarů mezinárodnímu diamantovému kartelu De Beers²⁷. Dále pak vláda podle všeho prodala práva na těžbu ropy na dobu následujících 7 let, za což pak pořídila vojenské vybavení ve výši nejméně 3,5 miliard dolarů (Ross, 2004). Část z peněz použila také na pronájem soukromé vojenské společnosti Executive Outcomes, která mimo jiné trénovala a radila vládním jednotkám výměnou za nejméně 135 milionů dolarů v prvních dvou letech spolupráce (O'Brien, 2000). Executive Outcomes pro tuto příležitost vyzbrojila také vlastní jednotku „Special Units“, která bojovala po boku vládních sil a sehrála velmi důležitou roli např. při znovuoživení města Cafunfo, které se nachází v samotném centru prodeje diamantů v provincii Lunda Norte (Vines, 1995).

²⁶ soukromá společnost poskytující bojové a bezpečnostní služby jako např. prodej výzbroje či výcvik a pronájem svých vojáků zahraničním vládám

²⁷ mezinárodní společnost působící zejména v Africe, která se specializuje na průzkum, těžbu a obchod s diamanty

Vládní prodej budoucích práv na těžbu ropy a diamantů byl vojensky úspěšný. Do roku 1994 ztratila UNITA kontrolu nad všemi svými strategicky důležitými městskými i ekonomickými oblastmi a byla donucena vrátit se k vyjednávacímu stolu. I přesto však, z části právě kvůli znovu získané síle vlády, pokračovala válka dalších dlouhých 7 let.

Vládní iniciativa z let 1993–1994, jež byla financována z velké části prodejem budoucí kořisti, byla kritickým bodem pro vývoj konfliktu. Přestože si UNITA udržela některé důležité oblasti produkce diamantů, začala se její organizace zmítat v obrovské korupci: většina její výzbroje pořízené mezi lety 1995–1997 byla jednoduše rozprodána vojenským silám ve vedlejších Zaire, Zambii a Namibii (Vines, 2001). Některé ze zbraní, které UNITA v této době pořídila pak byly použity jejími speciálními jednotkami na ochranu zbylých diamantových nalezišť, namísto toho, aby byly použity k boji s vládou.

Mezi lety 1996 a 1999 výnosy z diamantů pro UNITA dramaticky poklesly. To bylo způsobeno ztrátou ovládaných území, vyčerpáním povrchových nalezišť diamantů v oblasti Cuango Valley²⁸ a nakonec také uvalením sankcí Organizací spojených národů²⁹. Ztráta výnosů z diamantů znamenala pro UNITA velké vojenské oslabení a také značné problémy s dodávkami paliva. V období mezi lety 1999 a 2000 pak UNITA ztratila velké množství svého zbývajícího území po sérii značně úspěšných vládních útoků. UNITA s vládou následně podepsala dohodu o ukončení bojů v dubnu roku 2002, jen měsíc poté co byl její vůdce Jonas Savimbi zabit vládními silami.

3.2. Sierra Leone

Občanská válka v Sierra Leone začala v roce 1991 a postupně odezněla až v roce 2001, po následné mírové dohodě z Lomé z roku 1999 a uvěznění Fodaye Sankoha, zakladatele a vůdce Jednotné revoluční fronty (RUF³⁰). Prodej budoucí kořisti napomohl financovat počáteční vpád RUF do Sierra Leone a dvakrát napomohl k prodloužení konfliktu, tím že zachránil vládní síly od jisté porážky. Při 10 letech svého trvání způsobil konflikt mezi 20 000 a 50 000 obětí na životech a také znamenal nucené přesídlení nejméně třetiny

²⁸ angolské údolí, ve kterém se nachází velké množství diamantových nalezišť

²⁹ v roce 1993 uvalila OSN embargo na prodej zbraní a ropy pro rebely z UNITA, jež bylo historicky vůbec prvním embargem uvaleným proti nestátnímu aktérovi (Rada bezpečnosti OSN pak mezi lety 1997 a 1998 uložila pro UNITA také další navazující sankce)

³⁰ armáda rebelů, která v Sierra Leone bojovala v neúspěšné jedenáctileté válce, jež začala v roce 1991 a skončila v roce 2002; později se stala politickou stranou, která existuje dodnes

populace státu (Correlates of War Project, 2010).

Válka v Sierra Leona byla z části výsledkem bezpečnostních problémů, jež často doprovázejí velká naleziště lehce dostupných povrchových diamantů³¹. Vláda měla dlouhou dobu potíže s prosazováním své autority nad diamantovými nalezišti, která tak byla domovem desítek tisíců nelicencovaných těžařů spolu s poměrně rozsáhlou sítí ozbrojených gangů, soukromých armád a polovojenských jednotek, jež prodávaly ochranné služby těžařům a obchodníkům s diamanty (Richards, 1998). Před osmdesátými lety devatenáctého století, však měla naleziště diamantů pro vládu mnohem menší politickou a ekonomickou důležitost. Mezi třicátými a šedesátými lety devatenáctého století totiž existovala v Sierra Leone poměrně robustní, na minerály zaměřená ekonomika, která mimo diamantů produkovala také železnou rudu, zlato, bauxit a rutil (oxid titanu³²). Většina těchto surovin byla těžena buďto zahraničními společnostmi anebo státem vlastněnými firmami, které vládu zásobovaly velkými výnosy a napomohly ke vzniku značných klientelistických vazeb. V průběhu sedmdesátých let došlo k téměř úplnému vyčerpání železné rudy a hlubinných diamantů. Od této doby nadále se pak těžba povrchových diamantů stala automaticky hlavním zdrojem vládního bohatství, mimo dalších příjmů plynoucích také ze zemědělství (Ross, 2004).

Také v období před invazí RUF způsobovala závislost Sierra Leona na povrchových diamantech určité problémy pro místní vládu: namísto toho, aby vytvářela stabilní příjem vládních peněz, se často diamantová naleziště podílela na obrovské míře státní korupce, jež podle Rena vytvářela dokonce jakýsi „stínový stát“ uvnitř samotného Sierra Leone (Reno, 2008). V roce 1988, v předvečer vypuknutí občanské války, činily oficiální státní výnosy z vývozu diamantů hodnotu 22 000 amerických dolarů, zatímco nelegální vývoz diamantů ze země dosahoval přibližně výše 250 000 000 dolarů (Reno, 2008).

Dokud byla národní ekonomika v poměrně dobré kondici, tak byla vláda schopna alespoň do jisté míry korupci, warlordy a soukromé armády, jež se zdržovaly kolem těžby povrchových diamantů, poměrně dobře zvládat. To se však změnilo v osmdesátých letech, kdy zemi zasáhla těžká ekonomická krize, způsobená vysokou cenou dovážené ropy, snížením ceny většiny obchodních komodit na světových trzích, vytěžením zásob hlubinných diamantů

³¹ v Sierra Leone se nacházejí jak hlubinné diamanty, jež jsou umístěny hluboko pod zemí a lze je těžít pouze těžkým vybavením, tak také povrchové diamanty, které mohou být získávány i za pomoci poměrně nekvalifikované pracovní síly

³² vzácný minerál, který se používá pro výrobu určitých optických prvků, zejména pak polarizační optiky

a železné rudy ale také ekonomicky neefektivní vládní politikou. Mezi lety 1975 a 1990 klesly vládní příjmy o 14,5 % na pouhých 3,9 % celkového HDP země (Ross, 2004). V roce 1985 předal politicky velice schopný prezident Siaka Stevens moc do rukou svého mnohem méně úspěšného nástupce Josepha Momoha. Jedním z následků bylo značné oslabení schopnosti centrální vlády udržovat bezpečnost v oblastech bohatých na diamanty. Slabá státní kontrola i oslabené a zkorumpované státní instituce nakonec značně usnadnily RUF jejich následné vojenské úspěchy (Ross, 2004).

Občanská válka v Sierra Leone začala v březnu roku 1991, když skupina bojovníků spojených s RUF prvně překročila hranici země z vedlejší Libérie. Liberijský vůdce Charles Taylor pomohl s organizací a podporou této invaze, a jeho vojáci skutečně tvořili podstatnou část vojenského vpádu RUF (United Nations, 2000). Taylorova podpora měla podle všeho hned několik motivací, z nichž pravděpodobně jednou z nejdůležitějších bylo získat přístup k diamantovým nalezištím, jež se nacházely méně než 160 kilometrů od společné hranice obou zemí. Nejužší vedení RUF si bylo velice dobře vědomo vysoké ceny oblastí s diamanty, neboť se velké množství jejich představitelů skládalo z lidí, kteří se v minulosti v oblasti těžby diamantů sami pohybovali. Vedení RUF tak podle všeho přislíbilo umožnit Taylorovi budoucí přístup k diamantům Sierra Leone, výměnou za jeho podporu pro svou invazi (Ross, 2004).

Tuto dohodu o právech na budoucí těžbu diamantů výměnou za přímou vojenskou podporu můžeme považovat jakožto další z příkladů prodeje budoucí kořisti v regionu. Pokud by Sierra Leone neměla žádné diamanty, nebo pokud by RUF nebyla ochotna prodat práva na jejich následné plenění, tak by k aktivní podpoře Charlesem Taylorem pravděpodobně vůbec nedošlo. Vojenský vpád RUF tedy nebyl financován tradičním prodejem samotných diamantů, ale jednalo se o prodej příslibu na jejich budoucí těžbu, tedy prodej budoucí kořisti. Krátce po začátku války začaly povrchové diamanty poskytovat RUF podstatný příjem jejich financí. Podle Expertního panelu Organizace spojených národů byla mezi lety 1991 a 1995 těžba diamantů prováděná RUF v regionu jen na „sporadické a individuální úrovni“ (United Nations, 2000). Nicméně již od poloviny devadesátých let se RUF stále více zaměřovala na těžbu diamantů, což mělo za následek roční příjmy ve výši mezi 25–125 miliony dolarů. Diamanty se tak nakonec staly primárním zdrojem příjmu RUF, a podle zmíněného panelu Organizace spojených národů se „komunikace uvnitř struktur RUF v této době pravidelně odkazovala na jejich důležitost“ (United Nations, 2000).

Ve dvou rozlišných stádiích prodej budoucí kořisti, tentokrát však ze strany vlády, prodloužil konflikt. V březnu roku 1995 měla již RUF pod kontrolou většinu hlavních nalezišť

diamantů a postoupila do vzdálenosti 32 kilometrů od hlavního města. Aby se vyhnula porážce, nabídla vláda práva na budoucí těžbu v diamantových dolech oblasti Kono, jež se v té době nacházely v rukou rebelů, společnosti Branch Energy z Jihoafrické republiky. Výměnou vláda získala vojenské služby jedné z jihoafrických žoldáckých společností Executive Outcomes, jež byla úzkými vazbami spojena právě s firmou Branch Energy (Ross, 2004). Tato taktika se ukázala být pro vládu velice úspěšnou, neboť do konce roku 1995 dobyli žoldáci z Executive Outcomes celou na diamanty bohatou oblast Kono, předali jí do úplné správy Branch Energy, a zatlačili RUF do celkové vojenské defenzivy. Pro Executive Outcomes byla dohoda poměrně menším úspěchem, neboť nikdy nedošlo k úplnému uhrazení částky za poskytnuté služby ze strany finančně vyčerpané vlády (Hirsch, 2000).

Vláda však obchodovala s právy na budoucí těžbu diamantů za účelem získání vojenské podpory také dva roky poté, když se znovu ocitla na pokraji své porážky. V květnu roku 1997 byla vláda tehdejšího prezidenta Ahmada Tejan Kabbaha svržena skupinou nižších vojenských důstojníků a byla donucena opustit zemi. Během následujících tří měsíců byl Kabbah osloven řadou obchodníků, kteří usilovali o práva na budoucí těžbu státních diamantů, a kteří mu výměnou slibovali potřebné finance na protiútok, jež by ho přivedl zpátky k moci. Jeden z těchto obchodníků byl Rakesh Saxena, bankéř z Thajska, který nabídl kontrakt na koupi práv na těžbu diamantů v hodnotě 10 milionů dolarů. Dalším byl Jean-Raymond Boule, generální ředitel společnosti American Mineral Fields (AMF³³), jehož společnost úspěšně nabídla podobnou dohodu již pár měsíců dříve v Demokratické republice Kongo (Ross, 2004).

V prosinci roku 1997 se Kabbah rozhodl prodat práva na budoucí těžbu diamantů Saxenovi a zmíněných 10 milionů dolarů použil na pronájem služeb od londýnské žoldácké společnosti Sandline³⁴. Během následujících tří měsíců spustila Sandline spolu s nigerijskou armádou, jež v té době operovala pod autoritou Hospodářského společenství západoafrických států, rozsáhlou vojenskou ofenzívu, která dotlačila představitele předchozího vojenského převratu k předání moci. V březnu 1998 se tak Kabbah vrátil do hlavního města Sierra Leone Freetownu, kde byla obnovena jeho funkce jakožto prezidenta země (Africa Confidential, 2001).

³³ londýnská těžební společnost s významnými operacemi ve střední Africe (Angola, Demokratická republika Kongo a Zambie) působící zejména v oblasti mědi, kobaltu a průzkumu zinku

³⁴ soukromá vojenská společnost nabízející vojenský výcvik "operační podporu", jako je např. nákup vojenského vybavení a zbraní, omezenou přímou vojenskou činností či shromažďování zpravodajských informací

3.3. Konžská republika a DRC

3.3.1. Konžská republika

Válka v Konžské republice, známé také jako Kongo-Brazzaville, odstartovala v červnu roku 1997. První čtyři měsíce konfliktu stály životy nejméně 10 000 lidí, nuceně odsunuly dalších 800 000 a zničily velkou část hlavního města Brazzaville (Correlates of War Project, 2010). Po krátkém klidu, který následoval v září roku 1997, vypukla válka znovu na další dlouhé roky, až došlo k jejímu úplnému skončení v listopadu roku 2012.

Konflikt začal, když prezident Pascal Lissouba³⁵ vyslal vládní jednotky obklíčit soukromé sídlo jeho úhlavního rivala Denise Sassou-Nguessa. Sassou byl konžským prezidentem mezi lety 1979 až 1992 a také doufal ve své znovuzvolení, přičemž kandidoval v nadcházejících prezidentských volbách. Sassou disponoval svou vlastní soukromou milicí a rozbuškou pro vypuknutí občanské války se stal ozbrojený střet mezi jeho vojenskými složkami a vládními jednotkami (Ross, 2004). Sassouova domobrana byla z části financována prodejem práv na budoucí těžbu rozsáhlých konžských zásob ropy. V předvečer konfliktu obdržel Sassou rozsáhlou finanční podporu ze strany francouzské ropné společnosti Elf-Aquitaine, v současnosti stále působící pod názvem Total. Některé dobové zprávy dokonce naznačují, že obdržel až 150 milionů dolarů v hotovosti, jiné pak, že se mu dostalo přímo kontraktu na nákup zbraní (Galloy, & Gruénais, 1997). Elf-Aquitaine měla navíc silné ekonomické důvody pro to, aby si od Sassoua zajistila práva na budoucí těžbu ropy v zemi. Když byl totiž Sassou prezidentem v období mezi lety 1979 a 1992, tak měl výjimečně silné vazby, jak na tuto společnost, tak na samotnou francouzskou vládu. Na oplátku měla společnost Elf-Aquitaine téměř výhradní kontrolu nad celým ropným průmyslem země. Když pak Lissouba převzal prezidenství v roce 1992, tak začal s otevíráním ropného průmyslu země i jiným společnostem, mezi kterými byly Occidental Petroleum, Exxon, Shell³⁶ a Chevron³⁷. Elf-Aquitaine tedy podporovala Sassouvi snahy o nahrazení Lissouba především za účelem znovuzískání své dominantní pozice v konžském ropném průmyslu (Ross, 2004).

Při dlouhodobějším a podrobném zkoumání frankofonní Afriky se můžeme ptát, zdali Elf-Aquitaine doopravdy podporovala Sassoua z čistě ekonomických důvodů, nebo jednala spíše na pokyny francouzské vlády, tedy také z důvodů politických. Do roku 1994

³⁵ první demokraticky zvolený prezident Konžské republiky úřadující mezi lety 1992 a 1997

³⁶ Occidental Petroleum, Exxon a Shell jsou americké nadnárodní společnosti zabývající se zejména průzkumem a těžbou ropy a zemního plynu

³⁷ americká nadnárodní energetická společnost

byla totiž společnost z většiny vlastněná státem a spolupracovala tak velmi úzce s francouzskou vládou za účelem prosazování francouzských politických zájmů v Africe. Nicméně v roce 1994 byla privatizována a její nově zvolené vedení přijalo mnohem více ekonomicky zaměřený přístup ve vztazích s ostatními zahraničními zeměmi (Gallois, 1997). Přestože však vliv, který měla společnost Elf-Aquitaine na válku v Konžské republice, byl a je stále podrobně zkoumán v médiích ale také u některých francouzských a belgických soudů, tak se zdá být poměrně nesnadné dokázat, zdali podpora pro Sassoua byla na pokyn nebo dokonce přímý rozkaz francouzské vlády (Ross, 2004).

Sassou nebyl jediným aktérem konžského konfliktu, který se uchýlil k prodeji budoucí kořisti. Jakmile boje v červnu roku 1997 započaly, tak dosavadní prezident Lissouba zoufale potřeboval zbraně na zastavení probíhající rebelie. O měsíc později, tak jeho vláda oslovila Jacka Sigoleta, jež dlouhou dobu pracoval jako finanční ředitel francouzské banky FIBA (Ross, 2004). Podle rozhovoru, který Sigolet později dal belgickým novinám *Le Soir*: „Ke konci července roku 1997 se mě oficiální zástupci Konžské republiky vyptávali, zdali bych byl schopen zajistit finanční smlouvu na budoucí nákup nezpracované ropy... pokud si dobře vzpomínám, potřebovali 50 milionů dolarů. Pokusil jsem se tedy zjistit kolik ropných barelů mají doopravdy k dispozici. Naznačili mi, že mají přístup k 10 000 barelů denně, s tím, že tento počet by se potenciálně mohl do října zvýšit až na 15 000. Připravil jsem tedy formální smlouvu o prodeji této ropy, aniž bych věděl, kdo bude jejím kupcem.“ (Lallemand, 2001, s. 9). Lissouba nakonec naštěstí nebyl schopen najít nikoho, kdo by budoucí práva na prodej této ropy odkoupil, neboť velmi rychle prohrával válku a byl tak nejspíše až příliš velkou sázkou na nejistotu. Kdyby se mu však tehdy podařilo prodat práva na těžbu ropy ve výši 50 milionů dolarů, tak by válka pravděpodobně trvala mnohem déle a měla by také o hodně více obětí na životech (Lissouba, 2001).

3.3.2. Demokratická republika Kongo

Konflikt v Demokratické republice Kongo, bývalém Zaire, byl a stále je mimořádně složitý. Občanská válka přitáhla do země jednotky ze sedmi dalších afrických států, jež bojovaly spolu s desítkami lokálních armád a milicí. Z toho důvodu je konflikt také občas označován za „africkou první světovou válku“. Válka v zemi je velmi úzce spjata s vykořisťováním početných přírodních zdrojů jako jsou diamanty, měď, kobalt, zlato a coltan. V roce 2001 odhadovala světová organizace Červený kříž, že konflikt přímo či nepřímo způsobil jen v předchozích 5 letech více než 2 miliony obětí na životech (International Committee of the

Red Cross, 2001).

Stejně jako v případě Sierra Leone zapříčinila značná závislost Demokratické republiky Kongo na povrchových diamantech, a to v období ještě před vypuknutím konfliktu, oslabení vládní schopnosti vykonávat autoritu nad vlastním územím, čímž učinila zemi mnohem více náchylnou k vnitrostátním konfliktům. Kongská vláda měla již dříve značné problémy se správou země, díky svému rozsáhlému území, neurčitým hranicím země, etnické heterogenitě, rozptýlené populaci a prakticky neexistující infrastruktuře. Nerostné bohatství země tyto problémy ještě zhoršilo, zejména pak po roce 1983, kdy se surovinový sektor začal proměňovat z centralizované průmyslové těžby (která posilovala schopnost vlády spravovat území) na mnohem menší decentralizovanou povrchovou těžbu. Do roku 1983 byl totiž kongský surovinový průmysl založen především na velkoplošných průmyslových metodách, které byly do velké míry závislé na zahraničních investicích ale také na vysoce kvalifikovaném managementu ze zahraničí. Zahraniční společnosti tak sehrávaly důležitou roli pro místní vládu, která s jejich pomocí mohla upravovat investice (včetně výnosů z nich plynoucích) a vybírat od nich peníze plynoucí z daní, licenčních poplatků, ale často také nelegálních úplatků. V druhé polovině osmdesátých let však toto uspořádání postupně upadalo a spolu s ním také celkový export kongských surovin, zejména kvůli obrovské korupci, nestabilitě, plnění přírodních zdrojů ale také vládnímu selhání investovat do údržby starých těžebních zařízení (Ross, 2004). Konec Studené války pak oslabil režim ještě více, když se západní spojenci prezidenta Mobuta Sese Seka³⁸ spolu se Světovou bankou, rozhodli skončit se svou podporou pro jeho vládní režim.

Ve stejném období také rapidně narůstal objem maloplošné těžby povrchových diamantů a coltanu. V roce 1983 došlo k liberalizaci těžebního sektoru a legalizaci těžby povrchových diamantů v zemi. V oblasti severovýchodního Konga byla navíc v počátcích devadesátých let objevena nová diamantová naleziště a těžba povrchových diamantů tak nadále stoupala. Na rozdíl od předchozí velké průmyslové těžby hlubinných diamantů, oslabil maloplošná těžba výkon státní moci nad vlastním územím, neboť již nebylo třeba dalších zahraničních investic. Tento nový způsob získávání diamantů byl ve skutečnosti obvykle prováděn jen malými týmy dělníků s lopatami a síty, čehož mohlo být dosahováno bez většího know-how či povolení centrální vlády. Přesto však bylo od těžařů často vyžadováno povolení od místních úředníků a vytěžené diamanty, zlato, či coltan byly ve velké míře

³⁸ vojenský diktátor a prezident Demokratické republiky Kongo mezi lety 1965 a 1997, který v roce 1971 přejmenoval zemi na Zaire

pašovány za hranice státu, což přinášelo jen minimální či žádné výnosy do státní pokladny (Ross, 2004). Tento obrat od průmyslové na maloplošnou těžbu měl navíc pro Demokratickou republiku Kongo dva zásadní politické důsledky. Pokles v počtu velkých zahraničních investičních projektů snížil Mobutuovy finanční možnosti, což s největší pravděpodobností vedlo k oslabení schopnosti jeho vlády nadále si vykupovat loajalitu místních elit a dalších mocných lidí v zemi. Nárůst maloplošné těžby také napomohl posílit nezávislost rebelujících vojenských skupin, které již nebyly ekonomicky a politicky závislé na vládě. Některé rebelské skupiny se tak začaly organizovat kolem místních warlordů, kteří prodávali vojenskou ochranu menším těžbařským projektům. V některých případech dokonce sami těžaři kolem sebe budovali vojenské jednotky určené k vlastní sebeobraně (Ross, 2004). V dalších případech pak byly původní kongské armádní jednotky v zemi dotlačeny k tomu, aby samy financovaly své aktivity, a za tímto účelem se začaly organizovat kolem obchodu s diamanty, zlatem, kávou, dřevem, kobaltem a zbraněmi. Podle dokumentů, tak např. jeden z armádních generálů prodal ochranné služby těžbařům povrchových diamantů v provincii Kivu³⁹ a další pak použil své jednotky k tomu, aby propašoval značné množství kobaltu z provincie Shaba⁴⁰ do vedlejší Zambie (MacGaffey, 1991). Od počátku devadesátých let zapříčinil tento vývoj vznik ekonomiky, která byla těžce závislá na pašování nerostného bohatství, ale také slabé státní moci, jež neměla téměř žádný vliv nad naprostou většinou vlastního území. Slovy Hermana J. Cohena, bývalého amerického ministerského náměstka pro africké záležitosti mezi lety 1989 a 1993: „Říci, že Zaïre má v současné době vládu by bylo jen hrubou nadsázkou. Malá skupina vojenských a civilních spolupracovníků prezidenta Mobuta, z nichž všichni jsou ze stejné etnické skupiny, ovládá město Kinshasa jen na základě loajality oné prezidentské gardy 5000 mužů, známé také jako DSP⁴¹. Stejná skupina ovládá také centrální banku, jež poskytuje jak zahraniční, tak domácí měnu, kterou potřebuje zejména k tomu, aby si udržela loajalitu DSP. Zatímco vládnoucí elita disponuje zpravodajskými informacemi o tom, co se děje ve zbytku Zaïre, tak zde neexistuje žádná skutečná vládní autorita nad územím mimo hlavního města.“ (Cohen, 2016).

Válku v zemi je možné rozdělit na dvě rozdílné fáze. První probíhala od října roku 1996 do května roku 1997, kdy byla vláda prezidenta Mobuta poražena rebelující armádou zvanou

³⁹ rozlehlý region v Demokratické republice Kongo, v oné době pod vládou Mobuta Sese Seka

⁴⁰ jedna z jedenácti provincií Demokratické republiky Kongo, dnes známá jako Katanga

⁴¹ Zvláštní prezidentská divize (DSP) byla elitní vojenskou jednotkou, kterou prezident Mobutu Sese Seko vytvořil v roce 1985 za účelem své osobní bezpečnosti

Aliance demokratických sil (AFDL⁴²), jež byla vedena Laurent-Desiré Kabilou⁴³ a z počátku také podporována rwandskou a ugandskou armádou. Druhá fáze konfliktu pak začala přibližně v polovině roku 1998, když se Kabila rozešel se svými spojenci z Rwandy a Ugandy. Ti se ze země nejprve stáhli, aby pak později v srpnu roku 1998 znovu vstoupili do země a zaútočili na Kabilovu vládu. Prodej budoucí kořisti sehrál klíčovou roli v konfliktu přinejmenším dvakrát. V první fázi konfliktu napomohl Kabilově vítězství nad Mobutem a ve druhé fázi pak zachránil Kabilovu vládu před téměř jistou porážkou (Ross, 2004).

V dubnu roku 1997 pomohly rwandská a ugandská armáda Kabilovi při dobytí většiny východního Konga a také porážce hutuské milice, jež byl byla v minulosti součástí rwandské armády, ale v té době se nacházela v kongském exilu. Navzdory tomuto úspěchu se však Kabila a jeho AFDL nacházeli stále tisíce kilometrů od hlavního města Kinshasa, které se nachází v západní části země. Pro získání potřebných financí na dobytí hlavního města, prodal Kabila práva na budoucí těžbu přírodních zdrojů země malé americké těžební společnosti American Mineral Fields. Výměnou za nezveřejněnou částku peněz (a patrně také za pronájem jednoho z firemních letadel značky Lear jet) získala AMF monopol na odkup diamantů a po skončení konfliktu také těžební práva na obrovské zásoby kongského kobaltu, zinku a mědi. Když v oné době vyplula dohoda poprvé na veřejnost, tak se zvýšila hodnota akcií AMF na světovém trhu z 3 na 7 dolarů (Peleman, 2000). Když se pak o několik týdnů později Kabila dostal až do hlavního města Kinshasa a převzal moc v zemi, tak akcie společnosti vzrostly dokonce na hodnotu 10 dolarů (Peleman, 2000).

Druhá fáze války začala, když Kabila ztratil své původní postavení mezi svými rwandskými a ugandskými spojenci. Ti se z Demokratické republiky Kongo stáhli, a následně pak v srpnu roku 1998 rwandská armáda znovu vstoupila do země, tentokrát však aby zaútočila na jeho vládu, přičemž krátce poté se k útoku připojily také armády ze sousední Ugandy a Burundi. V září roku 1998 byly již rwandské jednotky na pokraji vstupu do hlavního města Kinshasa s vidinou následného svrnutí Kabilovy vlády. Kdyby byly úspěšné, tak by válka pravděpodobně skončila jen několik týdnů po začátku její druhé fáze. Namísto toho se však Kabila dovolával pomoci od Zimbabwe. Výměnou nabízel práva, jak na stávající, tak na budoucí těžbu kongských minerálů. Kabila si pro sebe později sjednal i podporu v Angole, Namibii, Číně a Severní Koreji, a to především na základě dalších dohod

⁴² koalice rwandských, ugandských, burundských a některých kongských disidentů a představitelů z řad nespokojených menšin

⁴³ kongský revolucionář a politik, který se stal v pořadí třetím prezident Demokratické republiky Kongo

o těžebních právech na přírodní bohatství země (Ross, 2004). Podle jedné ze zpráv z dubna roku 2001, jež byla publikována Radou bezpečnosti Organizace spojených národů, tehdejší vláda Demokratické republiky Kongo v oné době často využívala potenciál svého velkého surovinového bohatství v oblastech jako jsou Katanga⁴⁴ a Kasai⁴⁵ za účelem financování vojenské podpory od svých spojenců anebo pokrytí některých z výdajů, které by pro ně mohly nastat při zapojení se v konfliktu. Mezi jejími spojenci to pak byly především zimbabwské těžební společnosti a někteří z tamních politiků, kteří z tohoto uspořádání těžili nejvíce (UN Panel of Experts, 2001). Díky výše zmíněným dohodám byla založena velká řada nových zimbabwských společností, jen za účelem profitovat z kongského odvětví nerostů skrze společné projekty se státem vlastněnými kongskými firmami. Některé ze zimbabwských společností byly dokonce z části vlastněné oficiálními ozbrojenými silami Zimbabwe, jiné pak jednotlivými zimbabwskými důstojníky (Gordon, 1999). Pro Kabilu se nakonec ukázala být tato strategie prodeje budoucích těžebních práv za účelem vojenské podpory značně úspěšnou. Tehdejší zimbabwský prezident Robert Mugabe⁴⁶ vtrhl do země s 13 000 vojáky a zachránil jeho vládu. Výsledkem však bylo pouze značné prodloužení patové situace, které nakonec přitáhlo do země jednotky z celého regionu střední Afriky, způsobilo několik milionů obětí na životech a skončilo vypleněním většiny přírodních zdrojů země (Ross, 2004).

Nejen Kabila, ale také jeho oponenti byli značně ovlivněni kongským přírodním bohatstvím. Pro důstojníky ugandské armády byl osobní profit podle všeho dostatečnou motivací. Co se Rwandy týče, tak jednání její vlády odráželo především víru, jež se postupem času ukázala být správná, a to že výnosy z plnění přírodních zdrojů nakonec převýší náklady spojené s invazí do země, které by jinak mohly být až příliš vysoké. Současný rwandský prezident Paul Kagame⁴⁷ nazval konflikt dokonce sebe-financující se válkou, a téměř okamžitě po vpádu jeho armády do země, zaváděly jeho jednotky úspěšné postupy, jak plnit místní přírodní zdroje a efektivně je využít při financování svých dalších válečných aktivit (Ross, 2004).

⁴⁴ jedna z důležitých kongských provincií, jež je velice bohatá na přírodní zdroje jako jsou kobalt, měď, cín, radium, uran a diamanty

⁴⁵ další z kongských provincií bohatých na přírodní zdroje

⁴⁶ socialistický politik a revolucionář, který sloužil jako premiér Zimbabwe od roku 1980 do roku 1987 a poté jako prezident od roku 1987 do roku 2017

⁴⁷ politik a bývalý vojenský vůdce velící povstaleckým silám, jež ukončily rwandskou genocidu v roce 1994

3.4. Libérie

Liberijská občanská válka trvala od prosince roku 1989 do srpna roku 1996 a podle odhadů v ní zemřelo kolem 60–80 000 lidí (Correlates of War Project, 2010). Přestože hlavní skupina rebelů, tedy Národní Vlastenecká Fronta Libérie (NPFL⁴⁸) vedená Charlesem Taylorem, pravděpodobně také využila některý z typů prodeje budoucí kořisti v počátečním financování svého hnutí, tak se pro toto tvrzení zdá být obtížné najít jednoznačné důkazy (Ross, 2004). Po začátku konfliktu však liberijské přírodní zdroje jeho další průběh přinejmenším ztěžovaly tím, že poskytovaly velké množství financí pro NPFL a další rebelská hnutí, ale také další ekonomické důvody v bojích i nadále pokračovat.

Konflikt samotný začal na Štědrý večer roku 1989, kdy přibližně stovka bojovníků NPFL vedená Taylorem vnikla na území Libérie ze sousedního Pobřeží slonoviny. Taylor byl odhodlán svrhnout liberijského prezidenta Samuela Doa⁴⁹ a následně sám převzít funkci prezidenta země. V tomto úsilí byl podporován vojenskými vůdci z Pobřeží slonoviny a Burkina Faso, přičemž v minulosti se mu také dostalo tréninku od lybijské vlády. Podle Ellise se ještě předtím, než došlo k samotné invazi, sešel Taylor s obchodníky, kteří doufali že získají přístup k liberijským zásobám železné rudy a dřeva, a údajně si u nich získal určitou „sympatickou pozornost“. Ellis však také uvádí, že není jisté, zdali tito obchodníci skutečně napomohli financovat jeho počáteční vojenské aktivity (Ellis, 2007).

V červenci roku 1990 se NPFL dostala až k hlavnímu městu Monrovia a byla připravena svrhnout Doevu vládu. Přesto však byly Taylorovy jednotky donuceny se stáhnout díky kombinaci tlaků ze zahraničí a vnitřním problémům uvnitř samotného hnutí. Po následujících šesti letech se válka zklidnila a všechny zúčastněné strany se obrátily na rabování s vidinou osobního obohacení, ale také pro udržení a zaplacení svých bojovníků. Značná část výnosů z rabování pocházela právě z přírodních zdrojů jako jsou diamanty, zlato, železná ruda, kaučuk, dřevo, marihuana, palmový olej, kávové a kakaové boby (Ross, 2004). Taylor rabováním v počátku devadesátých let získal jen z liberijského těžebního, dřevozpracujícího a kaučukového průmyslu kolem 75 milionů dolarů (Reno, 1999).

Velké výnosy z přírodních zdrojů se však netýkaly pouze NPFL. Počínaje červencem roku 1990 se NPFL rozdělila na řadu soupeřících frakcí, z nichž některé se dále rozdělily na ještě menší celky. Velké množství z nich se také zapojovalo do rabování přírodních zdrojů

⁴⁸ povstalecká skupina, která iniciovala a účastnila se první liberijské občanské války od roku 1989 do roku 1996

⁴⁹ liberijský politik, který byl nejprve vojenským a poté i politickým vůdcem Libérie mezi lety 1980 a 1990

země. Dokonce i ECOMOG⁵⁰, tedy Nigérií vedené „mírové“ síly byly zapojeny do plenění, a také zdaňovaly vývoz dřeva a kaučuku v zemi. V jednom okamžiku dokonce nigerijské jednotky demontovaly a vyvezly ze země zařízení na zpracování železné rudy ve městě Buchanan⁵¹. Obchod se zbožím, které vzešlo z rabování, se rozšířil i daleko mimo liberijské přírodní zdroje. Reno poukazuje na to, že zahrnoval také prodej „ukradených automobilů, zásob železné rudy, stavebního materiálu, kancelářského vybavení, ale také stožárů pouličního osvětlení či zinkových střešních tašek“ (Reno, 1999, s. 99).

Velikost liberijského přírodního bohatství pravděpodobně také napomohla i k tomu, že bylo značně obtížné konflikt ukončit. Mezi červnem 1990 a srpnem roku 1996 podepsaly obě bojující strany celkem čtrnáct mírových dohod, z nichž třináct drtivě selhalo. K tomu, aby zmíněné dohody selhaly bylo bezesporu mnoho důvodů, mezi nimiž můžeme uvést např. ekonomické soupeření mezi bojujícími frakcemi či neochotu vzdát se možných výdělků z dalšího válečného plenění (Ross, 2004). Po podepsání Dohody z Cotonou v roce 1993 (United Nations High Commissioner for Refugees, 1993) vytvořilo velké množství rebelujících skupin nová, formálně nezávislá hnutí, jež nebyla signatáři této dohody, a z toho důvodu tak mohla bezpečně pokračovat v rabování přírodních zdrojů země, aniž by mírovou smlouvu porušovala (Alao & Mackinlay, & Olonisakin, 1999). Válka nakonec skončila až s volbami v roce 1996, které vyhrál Charles Taylor.

⁵⁰ mezinárodní ozbrojené síly založené Hospodářským společenstvím západoafrických států (ECOWAS)

⁵¹ třetí největší město v Libérii ležící v zálivu Waterhouse

4. Botswana – je možné uniknout prokletí přírodních zdrojů?

Botswana je typickým příkladem země bohaté na přírodní zdroje. Přestože je obecně přijímaným faktem, že takovéto země v naprosté většině případů selhávají v udržení pozitivního ekonomického růstu, tak se vývoj v zemi, zejména pak po získání nezávislosti v roce 1966, stal jedním z nejpozoruhodnějších příběhů v regionu, ale také v celém rozvojovém světě.

Botswana, jež je jednou ze zemí s největšími zásobami nerostných surovin na světě, zažívá totiž obdivuhodný ekonomický růst již po několik desetiletí, a to do takové míry, že mezi lety 1966 až 1989 byla dokonce nejrychleji rostoucí světovou ekonomikou světa (Iimi, 2006). Její HDP rostlo mezi lety 1965 až 1980 v průměru o neuvěřitelných 11,3 % a v období po roce 1980 pak průměrně o 7,8 % (The World Bank, 2001). To je zajímavé zejména z toho důvodu, že země měla velmi podobné startovací podmínky s ostatními zkoumanými státy, neboť v době, kdy dosáhla své nezávislosti byla řazena mezi skupinu 25 nejchudších států světa tzv. LDC⁵². Od té doby však nerostný sektor botswanské ekonomiky rapidně rostl a dodnes tvoří její dominantní část. Tento vývoj ekonomiky však nebyl úplným překvapením, neboť v zemi byly objeveny obrovské zásoby nerostného bohatství, zejména pak diamantů (Sarraf, & Jiwanji, 2001). Úctyhodným je však způsob, jakým Botswana tomuto nerostnému boomu, na rozdíl od ostatních zemí v regionu, dokázala úspěšně čelit.

Vývoj v těžbě nerostných surovin byl tím nejdůležitějším faktorem, který přispěl k rychlému růstu botswanské ekonomiky. Ta je z velké části závislá na těžbě diamantů a do menší míry také na těžbě mědiniklu⁵³. První naleziště diamantů bylo objeveno již v roce 1967 společností De Beers v oblasti Orapa⁵⁴. V současnosti je nejvíce diamantů těženo společností Debswana⁵⁵, jež je z většiny spoluvlastněná botswanskou vládou. Těžební sektor dosáhl svého vrcholu v roce 1989, kdy tvořil více než polovinu z celkového státního HDP. Byl však také historicky jedním z hlavních zdrojů příjmů vlády, neboť podíl příjmů z nerostů narůstal z téměř žádného až na 60 % v roce 1989 (The World Bank, 1991). Od té doby se stabilně pohyboval na úrovni kolem poloviny všech vládních příjmů země, s tím, že v posledních letech zažívá mírný pokles. Podíl diamantů spolu s mědiniklem se na celkovém

⁵² skupina rozvojových států, které podle OSN vykazují nejnižší ukazatele sociálně-ekonomického rozvoje

⁵³ slitina mědi a niklu, která se mimo jiné používá např. pro výrobu zbraní a válečných lodí

⁵⁴ oblast s jedním z největších nalezišť diamantů na světě

⁵⁵ těžební společnost s největší světovou produkcí diamantů

exportu země dlouhodobě podílí mezi 75 % až po téměř 90 % v roce 1980 (Sarraf, & Jiwanji, 2001). I přes svou dominantní roli v ekonomické produkci, vládních příjmech i exportu, nezaměstnává těžební sektor většinu populace, jak by se mohlo na první pohled zdát. Díky jeho dobré struktuře zaměstnával v počátcích osmdesátých let jen kolem 9 % z celkové pracovní síly země, což se postupně snižovalo až na hranici pouhých 2 % po roce 2000 (Sarraf, & Jiwanji, 2001).

Botswana tedy může sloužit jako jeden z příkladů země, které se podařilo uniknout prokletí přírodních zdrojů. Dlouhodobý pozitivní růst státní ekonomiky byl doprovázen její zdárnou přeměnou. Nejenže nerostný sektor a s ním i celá botswanská ekonomika rapidně rostly, ale celkový růst se dařilo udržet i poté co nerostný sektor začal v nedávné době mírně ustupovat (Leith, 2000). V jádru botswanského úspěchu ve spravování přírodního bohatství můžeme vidět především trojici úspěšných vládních postupů. Prvním z nich byla rozsáhlá diverzifikace ekonomiky, zvolená tak, aby se předešlo přílišné závislosti na těžebním sektoru. Druhý postup znamenal zajistit co největší možnou dlouhodobou udržitelnost ve fiskální politice státu. Posledním postupem pak bylo zapojit prvky dobrého vládnutí, a tím také zajistit přebytečné výnosy z přírodních zdrojů i pro potřeby budoucích investic (Ximena, & Castel, 2012).

4.1. Rozsáhlá diverzifikace botswanské ekonomiky

Botswana strategicky tlačila na diverzifikaci své ekonomiky ze dvou důležitých důvodů. Nejprve vláda prozřetelně rozpoznala nebezpečí plynoucí ze závislosti na nerostném sektoru, jakožto hlavního zdroje svých příjmů. Tento přístup totiž zanechává státy značně zranitelné vůči cenovým šokům v těch sektorech, na kterých jsou jejich ekonomiky závislé. Nicméně, důležitějším se ukázalo, že vláda si včas uvědomila že její nerostné bohatství není neomezené a že peníze plynoucí z těžby budou přicházet pouze tak dlouho, dokud nebudou všechna naleziště nerostných surovin vyčerpána (Ximena, & Castel, 2012). Množství peněz získaných těžbou se tak vláda pokusila využít na zajištění dlouhodobého udržitelného rozvoje. Pro Botswanu bylo navíc nesmírně důležité vybudovat i další sektory ekonomiky, právě kvůli její značné závislosti na těžebním průmyslu, a to zejména pro vytváření zaměstnanosti, neboť těžební sektor v současnosti zaměstnává v zemi pouhé 2 % pracovní síly.

Za účelem tlačit na ekonomickou diverzifikaci tak vláda podnikla řadu kroků, jako např. založení Obchodní a hospodářské poradní rady (BEAC) v roce 2005. Ta byla pověřena identifikací možných překážek pro následnou ekonomickou transformaci, vytvořením

klíčových strategií a akčních plánů, a následnou formulací konkrétních projektů pro úspěšnou botswanskou budoucnost (Ximena, & Castel, 2012). Z tohoto důvodu pak BEAC vydala dvojici důležitých dokumentů: „Botswanský úspěch: strategie pro ekonomickou diverzifikaci a udržitelný rozvoj” a “Akční plán”, které byly schváleny vládním kabinetem v prosinci roku 2009. Proces ekonomické diverzifikace se tak od implementace Akčního plánu zaměřuje na následující oblasti 1) vytváření příznivého prostředí pro podnikání; 2) poskytování pobídek skrze vzdělávání a rozvoj; 3) řešení politických a institucionálních záležitostí, jakými jsou např. zajištění stability finančního sektoru; 4) poskytování nástrojů pro podporu diverzifikačních iniciativ včetně podpory procesu privatizace; 5) vytváření vlastních projektů na podporu diverzifikace ekonomiky prostřednictvím podpory zemědělství, cestovního ruchu a dalších (Botswana government, 2009).

4.2. Dlouhodobě udržitelná fiskální politika Botswany

Spolu s úsilím o diverzifikaci ekonomiky byla pro botswanský úspěch kriticky důležitá také schopnost její vlády oddělit své výdaje od příjmů plynoucích z nerostů. S tím, že se vyhnula pro-cyklickým výdajům, se vláda vyhnula také nadměrným investicím do projektů s nízkou návratností, navyšování dluhu, ztrátě konkurenceschopnosti průmyslu, oslabování institucí a ztrátě vlastní transparentnosti (Asfaha, 2007). Aby zajistila, že její výdaje budou snižovány během nerostných boomů a zvyšovány v období těžební stagnace, tak se striktně řídila svým Národním plánem pro rozvoj a přísnými formálními i neformálními fiskálními pravidly. To přitom nebylo vůbec snadné, neboť vysoké výnosy z nerostného bohatství tvořící hlavní zdroj vládních příjmů, vytvářely velký politický tlak na to utratit vše ze státní pokladny. Způsob, jakým se Botswaně povedlo šetřit, investovat a efektivně využít svých nadměrných příjmů by tak mohl sloužit, jako ukázkový příklad toho, jak se stát může vyvarovat prokletí přírodních zdrojů (Humphreys & Sachs, & Stiglitz, 2007).

Botswanská ekonomika je tedy řízena podle tzv. Národních plánů rozvoje. Ty jsou tvořeny na následujících 6 let dopředu, s tím, že v jejich polovině musí vždy dojít k podrobným přezkumům jejichž cílem je přizpůsobit se případným změnám, jež mohou v jejich průběhu v ekonomice země nastat (Ximena, & Castel, 2012). Národní rozvojové plánování tak, spolu s jeho začleněním do každoročního rozpočtového procesu, sehrálo důležitou roli při podpoře efektivního spravování přírodních zdrojů země. Pro zajištění toho, aby byly Národní plány rozvoje skutečně dodržovány, navíc existuje v zemi zákon, který činí nelegálním přidávat do něj jakékoliv další úpravy, bez toho, aniž by se dostaly znovu do parlamentu poté co je Národní

plán rozvoje legislativně schválen (Ximena, & Castel, 2012). Zjednodušeně řečeno se tedy botswanské Národní plány rozvoje řídí velmi přísnými pravidly, jsou integrovány do rozpočtového procesu, a navíc berou v potaz potřeby velké části populace, neboť ta se na celém procesu jejich tvorby spolupodílí.

Vláda Botswany si již v minulosti uvědomovala, že její nerostné bohatství není nevyčerpatelné, a z toho důvodu vytvořila jak formální, tak neformální fiskální pravidla za účelem zabránění nadměrným výdajům a zajištění dlouhodobé fiskální udržitelnosti země. Mezi těmito pravidly je např. také princip udržitelného rozpočtu, který byl poprvé představen v roce 1994 a který klade si za cíl zajistit, že všechny výnosy plynoucí z nerostů budou investovány co možná nejproduktivnějším možným způsobem, nebo případně ušetřeny pro budoucí investice, namísto toho, aby byly utraceny ihned (Ximena, & Castel, 2012). Přestože vláda ne vždy dodržovala svá fiskální pravidla, tak se v naprosté většině situací řídila velmi obezřetnou fiskální politikou, jež jí umožnila vyhnout se velkému množství úskalí, kterým v podobné situaci jiné na nerosty bohaté státy čelí. Nicméně, je důležité také podotknout, že střídavá fiskální politika je jen jedním z aspektů celkového botswanského přístupu v boji proti výzvám spojeným s jejím nerostným bohatstvím. Kromě kontroly výdajů, vláda totiž učinila také důležité kroky k tomu, aby zajistila, že část jejích příjmů bude ušetřena i pro budoucí generace, které tak budou moci profitovat i v dobách po vyčerpání nerostného bohatství země.

4.3. Dobré vládnutí jako podmínka pro správu přírodních zdrojů

Úspěch ve správě přírodního bohatství Botswany byl možný zejména díky institucím, které byly za tímto účelem vytvořeny. Přítomnost institucí a udržitelných fiskálních pravidel jsou však nutnou, ale ne dostačující podmínkou pro odpovědnou správu přírodních zdrojů. Ta byla možná také díky stabilnímu politickému systému země, a zejména pak díky její kultuře dobrého vládnutí. Ta se v regionu projevila ve formě legitimní a odpovědné vlády, která podporuje dlouhodobé strategické cíle. Přítomnost hlasité a integrované občanské společnosti navíc napomáhá v zemi k dosahování širokého společenského konsensu na tvorbě důležitých ekonomických politik.

Podle některých autorů se botswanský úspěch dá ilustrovat zejména na čtyřech konkrétních aspektech dobrého vládnutí, jež jsou obzvláště důležité pro správu přírodních zdrojů. Mezi ně patří: 1) státní odpovědnost; 2) efektivní vláda; 3) vhodně nastavené tržní regulace a 4) účinná protikorupční opatření (Iimi, 2006).

Státní odpovědnost, jež je tvořena především celkovým souhrnem ochrany lidských práv a svobod, spolu se samotným politickým procesem v zemi, je důležitá zejména z toho důvodu, že umožňuje společnosti trestat ty zvolené zástupce, kteří by se pokusili zneužívat státní přírodní zdroje k vlastnímu prospěchu. Botswanská vláda v minulosti sepsala ústavu, která podrobně svazuje moc výkonnou, legislativní i soudní. Výkon státní moci je také pravidelně podrobován přezkumům, jak již bylo zmíněno výše. Společnost Transparency International nejen z těchto důvodů pravidelně umísťuje Botswanu do první čtvrtiny nejtransparentnějších zemí světa, a v kontextu afrického regionu pak Botswana vždy obsazuje jedno z prvních míst (Transparency International, 2018).

Efektivní vláda ale i kvalita veřejných služeb a odborná způsobilost státních úředníků, jsou dalším důležitým prvkem dobrého vládnutí. Jednotlivé politiky pro správu přírodních zdrojů jsou totiž do velké míry závislé na institucích a konkrétních jednotlivcích, kteří je provádějí. V případě Botswany tak její přísná fiskální pravidla umožnila vládě omezit utrácení příjmů z diamantů a efektivně je investovat do budoucna. (Ximena, & Castel, 2012).

Protože si vláda správně uvědomovala nutnost vytvořit dlouhodobě příznivé vztahy se soukromým sektorem, tak činila mnoho kroků pro zajištění takových ekonomických politik, které by byly výhodné pro všechny aktéry podílející se ekonomice země. Obecně je tak hospodářská politika Botswany velice výhodná pro podnikání všeho druhu: nejsou zde žádné devizové kontroly a existuje jen malé množství netarifních překážek pro dovoz zboží do země. Daně jsou také poměrně příznivé, neboť daň z příjmů se pohybuje kolem 25 % pro jednotlivce a pouhých 15 % pro podnikatele ve výrobě a mezinárodních finančních službách (Imi, 2006).

V neposlední řadě to pak byla také protikorupční opatření, která umožnila spravedlivé přerozdělování financí plynoucích ze surovinového sektoru. V zemi existuje systém kontrolních mechanismů, určený pro všechny účetní postupy, a firmy jsou navíc povinny provádět vnitřní finanční audit. Botswana ale také dlouhodobě podporuje další protikorupční opatření skrze zřízení nezávislého protikorupčního úřadu v roce 1994 – tzv. Ředitelství pro korupci a hospodářskou kriminalitu, které má pravomoc hlásit případy korupce přímo prezidentovi země (Ximena, & Castel, 2012). Podle ústavy je navíc vrchní státní zástupce zcela nezávislý na vládě a politicích.

Podle dostupných informací to tedy byla zejména kombinace úspěšné diverzifikace botswanské ekonomiky, spolu s její dlouhodobě udržitelnou fiskální politikou, a v neposlední řadě také její kulturou dobrého vládnutí, která vytvořila tolik potřebné podmínky pro to, aby se země úspěšně vyhnula prokletí přírodních zdrojů.

Závěr

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo testovat teorii prokletých přírodních zdrojů a analyzovat její potenciální negativní vliv na vnitrostátní konflikty v mezinárodních vztazích. Za tímto účelem byla nejprve analyzována platnost Rossovy hypotézy o prodeji budoucí kořisti, tedy prodeje práv na budoucí těžbu přírodních zdrojů v občanských válkách v regionu subsaharské Afriky.

První předběžnou hypotézou práce byla teze, že financování způsobem prodeje budoucí kořisti napomohlo *vyvolat, prodloužit, či zhoršit průběh vnitrostátních konfliktů* v pěti zkoumaných zemích, a to především tím, že neúměrně upřednostnilo slabší válčící strany konfliktu. Analýzou vybraných případů jsem došel k závěru, že tato teze odpovídá pravdě. Ve zkoumaných případech totiž přinejmenším třikrát napomohl prodej budoucí kořisti s počátečním financování rebelského povstání. Jednalo se o konflikty v *Sierra Leone, Konžské republice, Demokratické republice Kongo* a s největší pravděpodobností také v případě *Libérie*. V další trojici, tedy jmenovitě v *Angole, Sierra Leone a Demokratické republice Kongo*, pak pomohl tento způsob financování zachránit vládu od téměř jisté porážky. Prostředky, kterých se válčícím stranám ve všech zkoumaných konfliktech dostalo, ať už se jednalo o peníze, zbraně, či dokonce přímou vojenskou podporu, byly vždy vykoupeny *právy na budoucí těžbu přírodních zdrojů* daných zemí. Navíc v případech, kdy byl tento druh financování použit ať jednou z rebelujících skupin, anebo vládou, které byly v oné době napokrají své porážky, tak často také *prodlužoval* stávající konflikty. To bylo dáno zejména tím, že namísto donucení slabší strany se vzdát, nebo donucení usednout k vyjednávacímu stolu, poskytoval prostředky pro zahájení nových protiútoků. Dohromady bylo tak ve zkoumaných konfliktech zabito více než dva a půl milionů lidí, přičemž určitému počtu obětí mohlo být s největší pravděpodobností zabráněno, kdyby válčící strany nebyly schopny financovat své válečné aktivity prodejem budoucí kořisti.

Na základě výše zmíněného jsem se také pokusil zodpovědět první výzkumnou otázku týkající se vlivu financování konfliktu prodejem budoucí kořisti s ohledem na následnou *post-konfliktní rekonstrukci státu*. Problémem budoucí kořisti je totiž také to, že poté co občanská válka skončí, by se země bohatá na přírodní zdroje mohla za normálních okolností spoléhat na finance plynoucí z prodeje přírodního bohatství, s jejichž pomocí by mohla financovat následnou potřebnou post-konfliktní rekonstrukci státu. Pokud však válčící strany financovaly své bojové operace prodejem budoucích práv na těžbu přírodních zdrojů, tak již byla pravděpodobně většina těchto výnosů utracena za nákup zbraní, a zemi tak nezbyvá než se po

skončení bojů nadále zadlužovat. Trh s budoucí kořistí totiž nabízí pouze *krátkodobé výhody pro zoufalé bojující strany*, nicméně z dlouhodobého hlediska *vytváří obrovské náklady pro stát do budoucna*, kdy země ztrácí kontrolu nad svými surovinami.

Zajímavé je také to, že trh s budoucí kořistí se doposud objevil téměř výhradně jen v Africe. Jeho výskyt v regionu by totiž podle některých autorů mohl pomoci vysvětlit, proč průměrný počet konfliktů mimo africký region stabilně klesá, zatímco v případě Afriky zůstává dlouhodobě na velmi vysokých číslech.

Dílčím cílem mé práce byla analýza ekonomického vývoje Botswany, jakožto země bohaté na přírodní zdroje, které se podle všech dostupných ukazatelů *podarilo prokletí přírodních zdrojů úspěšně vyhnout*. Botswanský úspěch ve správě svých přírodních zdrojů je pozoruhodný zejména z toho důvodu, že země v době krátce po získání své nezávislosti měla téměř stejnou startovací pozici se zbylými zkoumanými případy, neboť se jednalo o jeden z nejhudších států světa. Po objevení rozsáhlých zásob diamantů však země zažívá několik dekád trvající pozitivní ekonomický růst.

Má předběžná hypotéza ohledně Botswany tedy byla, že se zemi podařilo, především díky efektivní správě přírodního bohatství, prokletí přírodních zdrojů uniknout. Podle všeho se tak skutečně stalo a danou hypotézu se tedy odvažuji označit za správnou. Nicméně teorie prokletých přírodních zdrojů se ukázala být relevantní v 5 ze 6 zkoumaných případů zemí subsaharské Afriky. Z tohoto důvodu tak považuji případ Botswany spíše za jakousi *výjimku potvrzující pravidlo*.

Hlavní pozornost při analýze botswanského úspěchu ve správě přírodních zdrojů byla zaměřena na identifikaci konkrétních vládních přístupů, jež ve svém konečném důsledku vedly k dlouhotrvajícímu pozitivnímu růstu v zemi. Jako odpověď na mou druhou výzkumnou otázku jsem tedy došel k závěru, že to byla zejména kombinace úspěšně provedené *diverzifikace botswanské ekonomiky*, dlouhodobě *udržitelné fiskální politiky*, a nakonec také zapojení prvků *dobrého vládnutí*, jakými jsou mimo jiné např. legitimita a odpovědnost vlády, nebo dlouhodobé strategické plánování, a která se zdá být pro efektivní správu přírodních zdrojů nutnou podmínkou.

Přínosem mé práce v oblasti analýzy přístupu k přírodnímu bohatství zemí subsaharské Afriky by tedy mohla být především teze, že *prokletí přírodních zdrojů není zcela nevyhnutelné*. Botswanský úspěch by tak mohl sloužit nejen jako zářný příklad země, jež se tomuto prokletí úspěšně vyhnula, ale také jako modelový příklad pro ostatní státy v regionu přinejmenším v tom, aby z jejich přírodního bohatství mohly těžit i budoucí generace na dlouhé roky dopředu.

Summary

The main objective of my master's thesis was to test the resource curse theory and to analyze its potential negative impacts on intrastate conflicts in the international relations field of study. For this purpose, I analyzed the Ross's hypothesis on the sale of *booty future* (the sale of future rights to the natural resource exploitation) in the context of the Sub-Saharan Africa region.

At first, I concluded that the financing of conflicts by selling booty futures helped to *initiate*, *prolong* or *worsen* intrastate conflicts in five surveyed countries, namely in the Angola, Sierra Leone, DRC, Republic of the Congo and Liberia, primarily by disproportionately favoring the weaker parties of the conflict. Another problem was the impact of such way of financing to the following post-conflict reconstruction of the state, because it usually makes it much more difficult by depriving the state of *future revenues from its natural resources*. Altogether, more than two and a half million people were killed in the conflicts under investigation, with a certain number of victims likely to be prevented if warring parties were unable to finance their efforts by selling booty futures.

Another objective was to analyze the economic development of Botswana as an example of the country that, according to all the available indicators, *succeeded in avoiding the resource curse*. Its success in managing its natural resources was remarkable, especially since the country had almost the same starting position with the remaining cases as it was one of the poorest countries in the world. However, shortly after the discovery of large diamond reserves, the country has been experiencing rapid economic growth for several decades.

Through the thorough analysis of the Botswana case, I identified three specific governmental approaches that ultimately led to the long-term positive growth in the country. These were particularly the successful *diversification of the Botswana economy*, the *sustainable fiscal policy*, and ultimately the *incorporation of elements of Good Governance*, such as legitimacy and accountability of government, or long-term strategic planning.

Použitá literatura

Monografie

ALAO, A., J. MACKINLAY a F. OLONISAKIN. *Peacekeepers, Politicians, and Warlords: The Liberian Peace Process - Foundations of Peace*. Tokyo: United Nations University Press, 1999, 200s. ISBN: 9280810316

BERDAL, Mats. a David MALONE. *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*. New York: Lynne Rienner IDRC, 2000, 265s. ISBN: 9781555878689

DOUGLAS, Andrew. *The Rentier State in Africa: Oil Rent Dependency and Neocolonialism in the Republic of Gabon*. Asmara: Africa World Press, 1996, 249s. ISBN: 0865435219

ELLIS, Stephen. *The Mask of Anarchy Updated Edition: The Destruction of Liberia and the Religious Dimension of an African Civil War*. New York: New York University Press, 2007, 350s. ISBN: 9780814722381

HUMPHREYS, M., J. SACHS a J. STIGLITZ. *Escaping the Resource Curse*. New York: Columbia University Press, 2007, 432s. ISBN: 978023114196

HIRSCH, John. *Sierra Leone: Diamonds and the Struggle for Democracy - International Peace Academy Occasional Paper*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2000, 177s. ISBN: 1555876986

KARL, Terry. *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States*. California: Univ of California Press, 1997, 380s. ISBN: 0520207726

MACGAFFEY, Janet. *The Real Economy of Zaire: The Contribution of Smuggling & Other Unofficial Activities to National Wealth*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991, 192s. ISBN: 0812213653

MCCORMICK, Shawn. *The Angolan economy: prospects for growth in a postwar environment*. Washington DC: Center for Strategic & International Studies, 1994, 78s. ISBN: 9780892061877

MILL, John. *A system of logic, ratiocinative and inductive: being a connected view of the principles of evidence and the methods of scientific investigation*. London: Longmans, Green, and co., 1884, 622s. ISBN: 0852552130

MINTER, Williëm. *Apartheid's Contras: An Inquiry into the Roots of War in Angola and Mozambique*. Charleston: BookSurge Publishing, 1994, 308s. ISBN: 1439216185

O'BRIEN, Kevin. *An African Security Dilemma: Private Military Companies and African Security 1990-98*. London: Pluto Press, 2000, 75s. ISBN: 0745314716

PAES, Wolf. *Oil Policy in the Gulf of Guinea – Security and Conflict, Economic Growth, Social Development: Oil and National Security in Sub-Saharan Africa*. Bon: Friedrich Ebert Foundation, 216s. ISBN: 3898922707

PELEMAN, Johan. *An African Security Dilemma: Mining for Serious Trouble: Jean-Raymond Roule and his Corporate Empire Project*. London: Pluto Press, 2000, 320s. ISBN: 0745314716

PRZEWORSKI, Adam. a Henry TEUNE. *The Logic of Comparative Social Inquiry*. New York: John Wiley & Sons, 1971, 153s. ISBN: 0471701424

RENO, Williem. *Corruption and State Politics in Sierra Leone*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 244s. ISBN: 0521103479

RENO, Williem. *Warlord Politics and African States*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1999, 257s. ISBN: 1555878830

RICHARDS, Paul. *Fighting for the Rain Forest : War, Youth & Resources in Sierra Leone*. Oxford: James Currey Ltd., 1998, 198s. ISBN: 0435074067

Periodické zdroje

BOSCHINI, A., J. PETTERSSON a J. ROINE. Resource Curse or Not: A Question of Appropriability. *The Scandinavian Journal of Economics*. Hoboken: Wiley & Sons, Inc., 2004, **109**(3), s. 593-617. DOI 10.1111/j.1467-9442.2007.00509.x

BUHAUG, Halvard a Scot GATES. The Geography of Civil War. *Journal of Peace Research*. New York: Sage Publications, Ltd., 2002, **39**(4), s. 417-433. DOI 10.1177/0022343302039004003

COLLIER, Paul a Anke HOEFFLER. Greed and grievance in civil war. *Oxford Economic Papers*. Oxford, Oxford University Press, 2004, **56**(4), s. 563-595. DOI 10.1093/oep/gpf064

FEARON, James a David LAITIN. Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, **97**(1), s. 75-90. DOI 10.1017/S0003055403000534

FEARON, James. Why Do Some Civil Wars Last so Much Longer than Others?. *Journal of Peace Research*. London: SAGE Publishing, 2004, **41**(3), s. 275-301. DOI 10.1177/0022343304043770

- FEARON, James. Why Do Some Civil Wars Last so Much Longer than Others?. *Journal of Peace Research*. London: SAGE Publications, 2004, **41**(3), s. 275-301. DOI 10.1177/0022343304043770
- GALLOIS, Dominique. Oil giant turns slick in Africa. *Le Monde diplomatique*. Paris: Le Monde.fr, 1997, **55**(11), s. 1-7.
- GALLOY, Martine a Marc GRUÉNAIS. Fighting for power in the Congo. *Le Monde diplomatique*. Paris: Le Monde.fr, 1997, **21**(11), s. 1-3
- GIBBS, David. Dag Hammarskjöld, the United Nations, and the Congo Crisis of 1960–1: a Reinterpretation. *The Journal of Modern African Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, **31**(1), s. 163-174. DOI 10.1017/S0022278X00011861
- GORDON, Chris. Zimbabwe army seeks payback in Congo. *Daily Mail*. London: Associated Newspapers Ltd., 1999, **64**(2), s. 1-16
- GYLFASON, Thorvaldur. Natural resources, education, and economic development. *European Economic Review*. New York: Elsevier B.V., 2001, **45**(1), s. 847-859. DOI 10.1016/S0014-2921(01)00127-1
- HUMPHREYS, Macartan. Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution. *Journal of Conflict Resolution*. London: SAGE Publications, 2005, **49**(4), s. 508-537. DOI 10.1177/0022002705277545
- LALLEMAND, Alain. June 1997, Civil War: Lissouba Needs Weapons and Money. *Le Soir*. Brussels: Rossel & Cie, 2001, **16**(3), s. 1-16
- LE BILLON, Philippe. The Geopolitical economy of ‘resource wars’. *Geopolitics*. London: Informa UK Limited, 2004, **9**(1), s. 1-28. DOI 10.1080/14650040412331307812
- LIPSET, Seymour. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*. Washington, D.C.: American Political Science Association, 1959, **53**(1), s. 69-105
- LISSOUBA, Pascal. Ex-Congo President tells judge he was offered arms and money by Elf. *Le Monde diplomatique*. Paris: Le Monde.fr, 2002, **15**(7), s. 1-5
- MAHDAVY, Hossein. Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran. *Studies in the economic history of the Middle East: from the rise of Islam to the present day*. Oxford: Oxford University Press, 1970, s. 428-467
- LIPSET, Seymour. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*. Washington, D.C.: American Political Science Association, 1959, **53**(1), s. 69-105
- PALLAGE, Stéphane a Michel ROBE. On the Welfare Cost of Economic Fluctuations in Developing Countries. *International Economic Review*. Philadelphia: The Economics Department of the University of Pennsylvania, 2003, **44**(2), s. 677-698. DOI 10.1111/1468-2354.t01-2-00085

ROSS, Michael. Does Oil Hinder Democracy?. *World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, **53**(3), s. 325-361. DOI 10.1353/wp.2001.0011

ROSS, Michael. How Do Natural Resources Influence Civil War? Evidence from Thirteen Cases. *International Organization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, **58**(1), s. 35-67. DOI 10.1017/S002081830458102X

ROSS, Michael. Natural Resources and Violent Conflict – Options and Actions. *World Bank Publications*. Washington D.C.: © World Bank, 2003, s. 17-42. DOI 10.1017/S0022278X04210771

VINES, Alex. Angola Unravels: the rise and fall of the Lusaka peace process. *The Journal of Modern African Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 39(1), s. 163-196. DOI 10.1017/S0022278X01273571

Ostatní

AFRICA CONFIDENTAL. *Chronology of Sierra Leone: How Diamonds Fuelled the Conflict*. [online]. Cambridge: Africa Confidential – publications on Africa, 2001 [cit. 2018-30-07]. s. 11. Dostupné z: https://www.africa-confidential.com/special-report/id/4/Chronology_of_Sierra_Leone

ASFAHA, Samuel. *National Revenue Funds: Their Efficacy for Fiscal Stability and Intergenerational Equity – Tackling Commodity Price Volatility*. [online]. Winnipeg: Institute for Sustainable Development, 2007 [cit. 2018-30-07]. s. 36. Dostupné z: https://www.africa-confidential.com/special-report/id/4/Chronology_of_Sierra_Leone

BASEDAU, Matthias. *Context Matters: Rethinking the Resource Curse – GIGA Working Paper, No. 01*. [online]. Hamburg: German Institute of Global and Area Studies, 2005 [cit. 2018-30-07]. s. 45. Dostupné z: <https://www.giga-hamburg.de/en/publication/context-matters-%E2%80%93-rethinking-the-resource-curse-in-sub-saharan-africa>

BOTSWANA GOVERNMENT. *Botswana Excellence: A Strategy for Economic Diversification and Sustainable Growth*. [online]. Gaborone: Botswana government Implementation Coordination Office, 2009 [cit. 2018-30-07]. s. 58. Dostupné z: <https://www.gov.bw/Global/Portal%20Team/BotswanaExcellenceStrategynovember08.pdf>

COHEN, Jay. (2016). *Interview with Ambassador Herman J. Cohen, former Assistant Secretary of State for African Affairs*. [online]. Cambridge: Harvard Africa Policy Journal, 2016 [cit. 2018-30-07]. s. 6. Dostupné z: <http://apj.hkspublications.org/interview-with-ambassador-herman-j-cohen-former-assistant-secretary-of-state-for-african-affairs/>

CORRELATES OF WAR PROJECT. *Intra-State Wars (1816 - 2007)*. [online]. Washington DC: CQ Press, 2018 [cit. 2018-30-07]. s. 169. Dostupné z <http://cow.dss.ucdavis.edu/datasets/COW-war>

GLOBAL WITNESS. *A crude awakening – The Role of the Oil and Banking Industries in Angola's Civil War and the Plunder of State Assets*. [online]. London: Global Witness Ltd., 2000 [cit. 2018-30-07]. s. 23. Dostupné z: <https://www.globalwitness.org/sites/default/files/pdfs/A%20Crude%20Awakening.pdf>

IIMI, Atsushi. *Did Botswana Escape from the Resource Curse? – IMF Working Paper*. [online]. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2006 [cit. 2018-30-07]. s. 33. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=910703

LAY, Jann a Toman MAHMOUD. *Bananas, oil, and development: examining the resource curse and its transmission channels by resource type – Kiel Working Paper No. 1218*. [online]. Kiel: Kiel Institute for World Economics, 2004 [cit. 2018-30-07]. s. 41. Dostupné z: <https://www.econstor.eu/handle/10419/3267>

LEITH, Clark. *Why Botswana Prospered – Paper for presentation at the Canadian Economics Association 34th Annual Meetings*. [online]. Vancouver: University of British Columbia, 2000 [cit. 2018-30-07]. s. 168. Dostupné z: <http://www.mqup.ca/why-botswana-prospered-products-9780773528208.php>

IIMI, Atsushi. *Did Botswana Escape from the Resource Curse? – IMF Working Paper*. [online]. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2006 [cit. 2018-30-07]. s. 33. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=910703

ORGANIZATION OF THE PETROLEUM EXPORTING COUNTRIES. *Annual Statistical Bulletin 1997*. [online]. Vienna: OPEC, 1997 [cit. 2018-30-07]. s. 112. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB1999.pdf

ROSS, Michael. *Booty Futures: Africa's Civil Wars and the Futures Market for Natural Resources – Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association*. [online]. Boston: American Political Science Association, 2004 [cit. 2018-30-07]. s. 26. Dostupné z: <https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/papers/working/bootyfutures.pdf>

ROSS, Michael. *Oil, Drugs, and Diamonds: How Do Natural Resources Vary in their Impact on Civil War? – Peace Academy project on Economic Agendas in Civil Wars*. [online]. London: Business & Human Rights Resource Centre, 2002 [cit. 2018-30-07]. s. 39. Dostupné z: <https://www.laohamutuk.org/OilWeb/Bground/War/OilDrugs.pdf>

SACHS, Jeffrey a Andrew WARNER. *Natural Resource Abundance and Economic Growth*. [online]. Oxford: Oxford University Press, 1995 [cit. 2018-30-07]. s. 50. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/7b14/045909f42117197b82a910782ab68330a3e7.pdf>

SARRAF, Maria a Moortaza JIWANJI. *Beating the Resource Curse: The case of Botswana – Environment Department Paper*. [online]. Washington, D.C.: The World Bank, 2001 [cit. 2018-30-07]. s. 36. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18304>

IIMI, Atsushi. *Did Botswana Escape from the Resource Curse? – IMF Working Paper*. [online]. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2006 [cit. 2018-30-07]. s. 33. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=910703

THE WORLD BANK. *Heavily indebted poor countries (HIPC)*. [online]. Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development, 2018 [cit. 2018-30-07]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/region/heavily-indebted-poor-countries-hipc?view=chart>

THE WORLD BANK. *World development indicators 2001*. [online]. Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development, 2002 [cit. 2018-30-07]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/988701468781815855/World-development-indicators-2001>

THE WORLD BANK. *World Development Report 1991: The Challenge of Development*. [online]. New York: Oxford University Press, 1992 [cit. 2018-30-07]. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5974>

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Corruption Perceptions Index 2017*. [online]. Berlin: Transparency International organization, 2018 [cit. 2018-30-07]. Dostupné z: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017

UN HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES. *Liberia: Cotonou Agreement*. [online]. Geneva: National Legislative Bodies / National Authorities, 1993 [cit. 2018-30-07]. s. 9. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b5796.html>

UN PANEL OF EXPERTS. *Report of the Panel of Experts Appointed Pursuant to UN Security Council Resolution 1306 –Paragraph 19 in relation to Sierra Leone*. [online]. New York: United Nations, 2000 [cit. 2018-30-07]. s. 76. Dostupné z: <https://mondediplo.com/IMG/pdf/un-report.pdf>

UN PANEL OF EXPERTS. *Report of the Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources and Other Forms of Wealth of DR Congo*. [online]. New York: United Nations Security Council, 2001 [cit. 2018-30-07]. s. 62. Dostupné z: <https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/report-panel-experts-illegal-exploitation-natural-resources-and>

VINES, Alex. *Angola and Mozambique: the aftermath of conflict*. [online]. London: Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism, 1995 [cit. 2018-30-07]. s. 27. Dostupné z: <https://catalogue.nla.gov.au/Record/686301>

XIMENA, Meijia a Vincent CASTEL. *Could Oil Shine like Diamonds? How Botswana Avoided the Resource Curse and its Implications for a New Libya*. [online]. Abidjan: African Development Bank, 2012 [cit. 2018-30-07]. s. 16. Dostupné z: <https://www.afdb.org/en/news-and-events/could-oil-shine-like-diamonds-how-botswana-avoided-the-resource-curse-and-its-implications-for-a-new-libya-9979/>

Teze Diplomové práce

Univerzita Karlova

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

*Vliv přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikty v mezinárodních vztazích –
prodej budoucí kořisti v občanských válkách v Africe*

Jméno: **Martin Pazderník**

Akademický rok: 2017/2018

Vedoucí práce: **PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.**

Vymezení tématu

Mnoho z afrických států bohatých na přírodní zdroje se zmítají v občanských válkách a v selhání státu jako takovém (často se jedná o tzv. failed states). Jedním z možných důvodů těchto katastrof je schopnost válčících stran získat peníze prodejem toho, co by se dalo nazvat budoucí kořisti (booty futures), neboli práva na budoucí těžbu přírodních zdrojů, jež doufají že v daném konfliktu dobijí. Prodej budoucí kořisti je neobvykle nebezpečnou formou financování, neboť má tendenci upřednostňovat slabší strany konfliktu, a to buďto nově vznikající povstalecké skupiny, anebo vlády na pokraji prohrané občanské války. Neméně důležitý je také fakt, že bojující strany mohou takto přijít o budoucí suroviny, které by jinak znamenaly důležitý finanční zdroj pro vlastní rekonstrukci státu po ukončení daného konfliktu. Z těchto důvodů se tak prodej práv na budoucí těžbu může stát jedním z faktorů, jež nejen že vedou k vypuknutí občanských válek, ale také přispívají k jejich dalšímu prodlužování a problémům po jejich skončení.

Cílem mé diplomové práce bude popsat mechanismy prodeje budoucí kořisti v obecné rovině a jejich ilustrace na případu čtyř nedávných konfliktů v Angole, Libérii, Sierra Leone a Demokratické republice Kongo. Podle některých autorů [Ross 2002, Humphreys 2005] totiž právě v těchto konfliktech s největší pravděpodobností došlo k tomu, že bojující skupiny, jež neměly v daný moment žádné přírodní zdroje k prodeji (disponovaly však značnou pravděpodobností je v boji dobýt) prodaly práva na jejich budoucí těžbu zahraničním firmám, nebo sousedícím vládám za účelem financování svých bojových operací. Zvláštní pozornost pak bude kladena ekonomickému vývoji v Botswaně, jež se vymyká obecné teorii o prokletí přírodních zdrojů, a ve kterém k danému typu financování podle všeho nejspíše vůbec nedošlo. Z tohoto důvodu by tak právě případ Botswany mohl tvořit zajímavý protipól k ostatním zkoumaným zemím.

Teoretický rámec a konceptualizace pojmů

Teorie prokletí přírodních zdrojů

Tato teorie se zabývá především tím, že země s bohatými přírodními zdroji (jako jsou fosilní paliva a určité minerály) mají ve velkém množství zkoumaných případů tendence k menšímu hospodářskému růstu, jsou méně demokratické a vykazují horší výsledky vývoje než země s mnohem menším množstvím takovýchto zdrojů. Většina odborníků se domnívá, že prokletí přírodních zdrojů není univerzální ani nevyhnutelné, ale že ovlivňuje jen určité typy států nebo regionů, a to za splnění určitých ekonomických a politických podmínek, jež budou v práci podrobněji zkoumány.

Tragédie obecní pastviny

Označuje situaci, kdy je určitý omezený zdroj sdílen několika jednotlivými aktéry, kteří se při jeho využívání snaží maximalizovat svůj vlastní osobní užitek. Tato snaha ovšem v konečném důsledku může vést k nenávratnému vyčerpání daného zdroje, a tedy i ke neplánovanému snížení užitku pro všechny jednotlivé aktéry, kteří daný zdroj využívají.

Teorie zhroucených států

Za zhroucený stát je považován takový, který neplní své základní funkce. Jde tedy o případy, kdy vláda nemá kontrolu nad územím státu, nedokáže zajistit základní potřeby svých občanů nebo o případ, kdy v zemi vůbec žádná centrální moc neexistuje. K takové situaci může dojít v důsledku politického, hospodářského i společenského vývoje. Se zhroucenými státy je spojena řada rizik, počínaje strádáním jejich obyvatel, přes vlny uprchlíků a tím i šíření krize do dalších regionů a konče globálními bezpečnostními riziky.

Hypotézy a výzkumné otázky

Výsledek mé práce by měl odrážet dvě následující **hypotézy**:

- 1) Prodej budoucí kořisti by měl neúměrně upřednostňovat slabší strany daného konfliktu, a tím tak přispívat k jeho prodlužování a intenzitě.*
- 2) Prodej budoucích práv na těžbu surovin by také měl připravit budoucí vládnoucí skupiny o důležitý zdroj financí pro post-konfliktní rekonstrukci státu.*

Na jejich základě se pokusím zodpovědět tyto **výzkumné otázky**:

- 1) Může potenciální prodej nerostného bohatství dopomoci jedné z válčících stran k výhře ve vnitrostátním konfliktu?*
- 2) Přispěl prodej práv na budoucí těžbu přírodních zdrojů v případě Angoly, Libérie, Sierra Leone, Demokratické republiky Kongo k vypuknutí a větší intenzitě vnitrostátního konfliktu v daných zemích?*

Proměnné

Jevem, který bude v této práci blíže zkoumán je vliv přírodních zdrojů na intenzitu a délku vnitrostátních konfliktů v mezinárodních vztazích obecně, konkrétněji pak vliv prodeje budoucí kořisti v občanských válkách v Africe. *Závislou proměnou bude tedy výskyt, intenzita a trvání daných vnitrostátních konfliktů*, zatímco *nezávislou, tedy vysvětlující proměnou bude vliv financování těchto konfliktů prodejem budoucí kořisti jednou z válčících stran*. Výsledek takovéto analýzy by mohl poskytnout obraz o tom, zdali a do jaké míry může takovýto způsob financování konfliktů negativně ovlivňovat jejich vypuknutí, intenzitu, či délku jejich trvání

Metodologie a použitá data

Práce bude vedena jakožto kvalitativní případová studie zkoumající vliv přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikty ve 4 afrických zemích. Největší pozornost bude kladena na fenomén tzv. booty futures, tedy prodeje budoucí kořisti a jeho vlivu na nedávné konflikty v Angole, Libérii, Sierra Leone, Demokratické republice Kongo. Její struktura bude rozdělena na tři části.

V první teoretické části budou představeny některé mezinárodně vztahové a mezinárodně ekonomické teorie, jež považuji v daném výzkumu za užitečné, a které se pokusím aplikovat na konkrétní případy pěti zkoumaných zemí, za účelem ověření jejich relevantnosti. Jedná se především o teorii prokletí přírodních zdrojů, teorii zhroutených států, či teorii o vlivu financování vnitrostátních konfliktů prodejem budoucí kořisti.

Druhá analytická část bude zaměřena na identifikaci vlivu, jaký mohou mít nerostné suroviny v mezinárodních vztazích obecně, čehož bude dosaženo především analýzou vlivu prodeje budoucí kořisti ve vnitrostátních konfliktech v Africe. Pozornost v této části bude kladena především na fakt, že prodej budoucí kořisti má tendenci zvýhodňovat slabší strany vnitrostátních konfliktů, čímž je podle mého názoru může motivovat k tomu, aby daný ozbrojený konflikt vyvolaly a také napomáhat k jeho dalšímu prodlužování a intenzitě. Tento typ financování boje může totiž být pro některé válčící skupiny z krátkodobého hlediska velice výhodný, avšak problém nastává ve chvíli, kdy vnitrostátní konflikt skončí a země ztrácí kontrolu nad surovinami, které by se jinak staly důležitým zdrojem financování při následné post-konfliktní rekonstrukci státu.

V poslední praktické části se pokusím o vyčerpávající analýzu případů čtyř konkrétních vnitrostátních konfliktů v Africe a jednoho specifického případu ekonomického vývoje v Botswaně. První čtyři příklady jsou vybrány, jakožto ty, jež s největší pravděpodobností odpovídají mým předběžným hypotézám (Angola, Sierra Leone, Demokratická republika Kongo a Libérie). Analýza posledního případu (ekonomický vývoj v Botswaně) by pak na druhou stranu mohla představovat jakousi zajímavou výjimku a do určité míry i možnou cestu k tomu, jak se úspěšné prokletí přírodních zdrojů vyhnout.

Většina informací bude čerpána z monografií a akademických článků autorů zkoumajících danou problematiku, jako např. Ross a jiní, ale také z oficiálních databází zabývajících se konflikty, jako jsou Correlates of War Project a další. Dalším neméně důležitým zdrojem informací budou oficiální webové stránky zkoumaných afrických zemí, či oficiální dokumenty mezinárodních organizací působících v této oblasti.

Předpokládaná osnova práce

Úvod

1) Teoretický rámec

1.1) Teorie prokletí přírodních zdrojů

1.2) Tragédie obecní pastviny

1.3) Teorie „budoucí kořisti“

1.4) Teorie zhroutených států

2) Analýza vlivu přírodních zdrojů na vnitrostátní konflikty v mezinárodních vztazích na případu prodeje budoucí kořisti v občanských válkách v Africe

3) Aplikace teorie o prodeji budoucí kořisti na konkrétní vnitrostátní konflikty v Africe

3.1) Libérie

3.2) Demokratická republika Kongo

3.3) Sierra Leone

3.4) Angola

3.5) Botswana

Závěr

Přehled literatury

Seznam literatury a dalších zdrojů

Monografie:

BANNON, Ian a Paul COLLIER, ed. *Natural resources and violent conflict: options and actions*. Washington: The World Bank, 2003. ISBN 0-8213-5503-1.

HARDIN, Garrett, Richard D. LYONS a Edward EDELSON. *Tragedy of the commons revisited*. Washington: American Association for the Advancement of Science, 1973. *Speaking of science*, v. 2, 10.

CHOMSKY, Noam. *Failed states: the abuse of power and the assault on democracy*. London: Penguin Books, 2007. ISBN 978-0-14-102303-8.

LEANDER, Anna. *The commodification of violence, private military companies, and African states*. Danish Institute for International Studies, DIIS, 2003.

RENO, William. *Warlord politics and African states*. Paperback ed. Boulder, Colo. [u.a.]: Lynne Rienner Publ, 1999. ISBN 1555878830.

SINGER, J. David. *The Correlates of war*. New York: Free Press, 1980. ISBN 0029289602.

Články:

CILLIERS, Jakkie; SCHUNEMANN, Julia. *The future of intrastate conflict in Africa-more violence or greater peace?*. Institute for Security Studies Papers, 2013, 2013.246: 24.

FEARON, James D. *Primary commodity exports and civil war*. Journal of conflict Resolution, 2005, 49.4: 483-507.

GROS, Jean-Germain. *Towards a taxonomy of failed states in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti*. Third World Quarterly [online]. 1996, 17(3), 455-472. DOI: 10.1080/01436599615452. ISSN 0143-6597.

HABER, STEPHEN a VICTOR MENALDO. *Do Natural Resources Fuel Authoritarianism? A Reappraisal of the Resource Curse*. American Political Science Review [online]. 2011, 105(01), 1-26. DOI: 10.1017/S0003055410000584. ISSN 0003-0554.

HERBST, Jeffrey. *Economic incentives, natural resources and conflict in Africa*. Journal of African Economies, 2000, 9.3: 270-294.

HUMPHREYS, Macartan. *Natural resources, conflict, and conflict resolution*. Journal of conflict resolution, 2005, 49.4: 508-537.

LE BILLON, Philippe. *The resource curse*. The Adelphi Papers, 2005, 45.373: 11-27.

MCGOWAN, Patrick J. *Coups and Conflict in West Africa, 1955-2004*. Armed Forces & Society [online]. 2016, 32(2), 234-

253. DOI: 10.1177/0095327X05277886. ISSN 0095-327x.

MEHLUM, Halvor, Karl MOENE a Ragnar TORVIK. *Cursed by Resources or Institutions? The World Economy* [online]. 2006, 29(8), 1117-1131. DOI: 10.1111/j.1467-9701.2006.00808.x. ISSN 0378-5920.

QUINN, David, Jonathan WILKENFELD, Pelin ERALP, Victor ASAL a Theodore MCLAUCHLIN. *Crisis managers but not conflict resolvers: Mediating ethnic intrastate conflict in Africa*. *Conflict Management and Peace Science* [online]. 2013, 30(4), 387-406. DOI: 10.1177/0738894213491352. ISSN 0738-8942.

REGAN, Patrick M. *Conditions of Successful Third-Party Intervention in Intrastate Conflicts*. *Journal of Conflict Resolution* [online]. 2016, 40(2), 336-359. DOI: 10.1177/0022002796040002006. ISSN 0022-0027.

RENO, William. *African weak states and commercial alliances*. *African Affairs*, 1997, 96.383: 165-186.

ROSS, Michael. *Booty Futures: Africa's Civil Wars and the Futures Market for Natural Resources*. 2002.

ROSS, Michael L. *How Do Natural Resources Influence Civil War? Evidence from Thirteen Cases*. *International Organization* [online]. 2004, 58(01). DOI: 10.1017/S002081830458102X. ISSN 0020-8183.

ROSS, Michael. *The natural resource curse: How wealth can make you poor*. *Natural resources and violent conflict: options and actions*, 2003, 17-42.

ROTBURG, Robert I. *Failed states, collapsed states, weak states: Causes and indicators. State failure and state weakness in a time of terror*, 2003, 1-25.

Dokumenty:

KWAA PRAH, Kwesi. *African Wars and Ethnic Conflicts—Rebuilding Failed States*. Human Development Report Office (HDRO), United Nations Development Programme (UNDP), 2004.

Další prameny:

The Angola official website (<http://www.governo.gov.ao/>) [29.9.2017]

The Correlates of War Project official website. (<http://www.correlatesofwar.org>) [29.9.2017]

The Democratic Republic of Congo official website (<http://www.presidentrdc.cd/>) [29.9.2017]

The Liberia official website (<http://www.emansion.gov.lr/>) [29.9.2017]

The Republic of Botswana official website (<http://www.gov.bw/>) [29.9.2017]

The Sierra Leone official website. (<http://www.sierra-leone.org>) [29.9.2017]